

795

4027p

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

ГУРЕНКО Ольга Іванівна

УДК 371.134:37.013.42(043.5)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2015

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Бердянському державному педагогічному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
БАХАНОВ Костянтин Олексійович,
Бердянський державний педагогічний університет,
професор кафедри педагогіки вищої школи, управління
начальним закладом та методики викладання
суспільствознавчих дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член Національної академії
педагогічних наук України
ЄВТУХ Микола Борисович,
Національна академія педагогічних наук України,
академік-секретар відділення вищої освіти;

доктор педагогічних наук, професор
ПЛАХОТНИК Ольга Василівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
ПОЛЩУК Віра Аркадійвна,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи.

Захист відбудеться 30 червня 2015 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 29 травня 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процеси глобалізації та демократизації кінця ХХ – початку ХХІ століття, позначені посиленням інтеграційних процесів та інтенсивною міграцією населення, ставлять на порядок денний завдання виховати в молодого покоління принципово нові якості, пов'язані з толерантним ставленням до всього іншого – того, що виходить за межі звичного сприйняття певної етнічної групи, проявом віротерпимості й миролюбності, запобіганням різним видам екстремізму, що мають для багатонаціональної й багатоконфесійної України особливу значущість.

У зв'язку з цим, Україна, реалізуючи право на самовизначення, окреслює серед найважливіших пріоритетів своєї національної політики відновлення в усій повноті духовного життя етнічних спільнот на принципах урахування їхніх інтересів щодо мови, культури, традицій і створення для цього сприятливих умов. Ці засадничі ідеї відображені в низці визнаних в Україні міжнародних документів (Конвенція про права людини (1948 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Декларація принципів толерантності (1995 р.), Декларація про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних або мовних меншин (1992 р.) тощо), а також державних законодавчих актів, зокрема: Конституції України (1996 р.), Законі України "Про національні меншини в Україні" (1992 р.) та ін., документах системи освіти України: Законі України "Про освіту" (2012 р.), "Про вищу освіту" (2014 р.), Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), концепціях національного виховання (1995 р.), гуманітарної освіти України (1997 р.), громадянського виховання (2000 р.) та ін. У цих документах особливу увагу сконцентровано на тому, що в багатокультурному просторі освіта має бути зорієнтована на підготовку особистості, здатної до міжкультурної комунікації та взаємодії на засадах толерантності, усвідомленні загального й особливого в різних способах життя, культурних цінностей, виховання молодих людей у дусі відповідальності за себе, свою країну, світ, в якому вони живуть.

У сучасних умовах загострення політичної та соціальної ситуації в Україні особливого значення набуває діяльність соціальних педагогів у поліетнічному суспільстві, насамперед, серед дітей та молоді. У зазначеному контексті спеціальна підготовка майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу є безперечно актуальною. Відтак, зміст і методика професійної підготовки повинна включати полікультурну освіту майбутніх соціальних педагогів.

З огляду на посилену увагу держави та українського суспільства до етнічного аспекту багатокультурності й полікультурної освіти в нашій роботі наголошується саме на ньому.

У сучасних соціокультурних умовах склалися наукові передумови дослідження означеної проблеми. Її філософським аспектам – пошуку основи для розбудови відкритого полікультурного суспільства, переорієнтованого з ідеологізованої монополарної моделі на адекватну викликам ХХІ ст. – плюралістичну поліцентриську, важливим елементом якої постає зміст сучасної освіти, – присвячені праці В. Андрущенка, Р. Антонюк, В. Бондаря, І. Відт, Л. Губерського, В. Ільїна, С. Клепка, В. Кременя, В. Лутая, М. Михальченка та ін.

Останнім часом активно досліджуються загальні проблеми полікультурної освіти (В. Аношкіна, Д. Бенкс, В. Болгаріна, В. Борисенков, Ю. Давидов, Н. Дем'яненко, Л. Горбунова, О. Грауман, О. Гукаленко, Г. Дмитрієв, М. Євтух, Є. Єршов, М. Красовицький, О. Латишева, В. Макаєва, В. Матіс, С. Ніето, М. Певзнер, О. Плахотнік, В. Подобед, Л. Садикова, С. Сисоева, Л. Супрунова, А. Сущенко та ін.), зарубіжний досвід запровадження полікультурної освіти (І. Балицька, І. Бессарабова, О. Будня, Я. Гулецька, М. Дюжакова, О. Івашко, О. Ковальчук, Ю. Короткова, Т. Лаврова, О. Мілютіна, М. Нагач, С. Наушабаєва, В. Погребняк, В. Поліщук, Л. Пуховська, та ін.), різні аспекти полікультурного виховання (Н. Байчекуєва, В. Бойченко, О. Джуринський, О. Дубасенюк, В. Компанієць, Т. Левченко, І. Лощенко, Г. Назаренко, А. Солodka, Н. Харькова та ін.), навчання в контексті діалогу культур (В. Біблер, А. Гадамський, Ю. Пасов та ін.), виховання толерантності, емпатії, зокрема, у міжетнічних стосунках (А. Авксентьєв, Л. Вовк, А. Васильєва, З. Гасанов, О. Грива, Я. Довгополова, В. Заслуженюк, В. Кузьменко, Н. Лебедева, В. Присакар, П. Саух, Т. Стефаненко, Ю. Яценко та ін.), дидактичні можливості полікультурного освітнього простору навчального закладу (В. Василенко, Ш. Демисєнова, І. Колоколова, І. Лабущкіна, Г. Міронова, Ф. Сисоева, Ю. Фокеєва, А. Шогеновта ін.); полікультурна освіта й виховання в контексті вивчення мов і мовної підготовки фахівців різного спрямування (І. Алексашенкова, А. Богуш, А. Гадамський, Н. Гальскова, О. Давидова, В. Дороз, Л. Казанцева, Т. Левченко, Л. Лічман, Т. Скубашевська, О. Ширін та ін.); культурологічна спрямованість змісту освіти у вищій школі (З. Донець, Т. Зюзіна, Т. Іванова, Н. Крилова, А. Рижанова, Н. Саєнко, О. Шевнюк та ін.).

Дидактичні й прикладні аспекти освітньої підготовки майбутнього педагога до міжкультурної взаємодії викладені в працях Т. Атрощенко, Н. Галькової, В. Сафонової та ін. Загальнопедагогічні основи полікультурної освіти студентів вивчені Н. Агафоновою, Л. Галузою, О. Говердовською, О. Гукаленко, Н. Івановою, К. Нечаєвою, Ю. Плехановою та ін. Особливості полікультурної підготовки майбутніх педагогів розглянуті в наукових розвідках Ю. Агранат, К. Баханова, А. Брагіної, Л. Гайсіної, Л. Воротняк, Л. Гончаренко, Л. Чередниченко, Н. Якси та ін.

На основі аналізу праць, присвячених компетентнісному підходу до полікультурної освіти (Р. Агадуллін, К. Баханов, І. Васютєнкова, Т. Гур'янова, Т. Ковальова, О. Падалка, Л. Перетяга, І. Шолудченко, Н. Якса та ін.), встановлено, що її освітнім орієнтиром і результатом є полікультурна компетентність. Більшість дослідників розглядає її феномен як складне багатокomпонентне особистісне утворення, результат полікультурної освіти та невід'ємний компонент професійної компетентності майбутнього педагога.

Проте в сучасній педагогічній літературі бракує робіт, присвячених розкриттю сутності, структури та методики формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Загалом на сьогодні вивчені різні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів: теоретичні й методичні основи (О. Безпалько, П. Гусак, М. Євтух, Л. Міщик та ін.), досвід професійної підготовки соціальних педагогів у європейських країнах (В. Поліщук, Ю. Поліщук), підготовка до соціально-правової діяльності (І. Ковчина), організації освітньо-дозвілєвої

діяльності учнівської молоді (С. Пащенко), роботи з громадськими та молодіжними організаціями (О. Лісовець), деонтологічна підготовка (М. Васильєва), особливості особистісного розвитку майбутнього соціального педагога (Р. Вайнола), формування професійних комунікативних якостей (О. Гура) та ін., але питання специфіки діяльності соціального педагога в полікультурному середовищі та система дидактичної підготовки майбутнього соціального педагога до здійснення такої діяльності в цих дослідженнях лише частково розкриті.

Аналіз освітнього процесу у вищій школі дозволяє окреслити такі **суперечності** між: поширенням у світі глобалізаційних і міграційних процесів, до яких долучається Україна, та незабезпеченням держави працівниками, які б сприяли соціальній адаптації мігрантів, біженців, переселенців в іншокультурному суспільстві, попереджали прояви екстремізму та конфлікту на міжетнічному, міжконфесійному ґрунті; соціальним замовленням та зростанням попиту на фахівців соціально-педагогічної сфери, здатних активно діяти в полікультурному суспільстві та відсутністю відповідного змістового та методичного забезпечення підготовки відповідних фахівців у навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів; наявністю досвіду полікультурної освіти педагогів у сфері неофіційної освіти та відсутністю системи полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах ВНЗ; необхідністю професійної підготовки полікультурно компетентних соціальних педагогів та нерозробленістю для цього відповідних ресурсів; наявністю світового досвіду полікультурної освіти майбутніх педагогів та епізодичним його застосуванням у професійній підготовці соціальних педагогів.

Отже, проблема полягає в тому, що незважаючи на практичну потребу в компетентних фахівцях соціально-педагогічної сфери, здатних здійснювати професійну діяльність у полікультурному суспільстві, розроблені лише окремі аспекти їхньої підготовки; у педагогіці вищої школи не розроблена система полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів і методичне забезпечення їхньої професійної підготовки на рівні базової вищої педагогічної освіти для формування в них полікультурної компетентності.

Необхідність розв'язання зазначених вище суперечностей, об'єктивна потреба суспільства і держави в підготовці майбутніх соціальних педагогів до роботи в полікультурному суспільстві, а також відсутність концептуального розв'язання визначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **“Теоретичні і методичні засади полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри соціальної педагогіки **“Системний підхід до професійного й особистісного становлення майбутнього соціального педагога в умовах вищого навчального закладу”**, затвердженої вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 7 від 29.01.2008 р.) та спільного європейського проекту Темпус-IV543873-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-JPCR **“Aus- und Weiterbildung für Pädagogen und Bildungsmanager im Bereich Diversity”** (“Підготовка педагогів та освітніх менеджерів до роботи з гетерогенними групами й організаціями”).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 2 від 25.09.2008 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол № 2 від 31.03.2009 р.).

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці системи полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. На основі вивчення філософської, етнопсихологічної, соціально-педагогічної літератури визначити та схарактеризувати концептуальні підходи до полікультурної освіти.

2. На підставі аналізу світового та українського досвіду полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу з'ясувати особливості полікультурної освіти фахівців соціально-педагогічної сфери, передумови її запровадження в Україні та шляхи реалізації в педагогічному університеті.

3. Визначити сутність і структуру полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів, схарактеризувати критерії, показники й рівні її сформованості та виявити стан сформованості полікультурної компетентності студентів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка.

4. Розробити концепцію полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів.

5. Розробити, теоретично обґрунтувати модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів.

6. Експериментально перевірити ефективність моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах вищих педагогічних навчальних закладів різних поліетнічних регіонів України.

7. Розробити ресурсне забезпечення запровадження полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Предмет дослідження – теоретичні і методичні засади полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів.

Концепція дослідження базується на розумінні системи полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів як сукупності цільового, суб'єкт-суб'єктного, змістового, організаційного, технологічного та результативного компонентів; складової їхньої професійної підготовки, що спрямовується на формування полікультурної компетентності та передбачає засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї групи, виховання взаємного толерантного ставлення (зокрема, українців і представників інших національних спільнот), формування комплексу здатностей ефективно виконувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії з представниками різних культур.

Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що полікультурна освіта є підсистемою загальної педагогічної системи вищого педагогічного навчального закладу, включає організацію та зміст педагогічного процесу, побудованого на партнерських суб'єкт-суб'єктних взаєминах між викладачами й студентами, ґрунтується на принципах гуманізму, культурного діалогу, урахування багатокультурності (етнічну, релігійну, мовну тощо) професійного середовища, та спрямовується на формування особистості майбутнього фахівця, здатного жити й активно діяти в полікультурному суспільстві. Реалізація цієї ідеї потребує врахування особливостей становлення й розвитку української системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, аналізу вітчизняного і світового досвіду полікультурної освіти, а також запитів багатокультурного суспільства.

Концептуальні положення полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів є системою поглядів на розуміння сутності, змісту, організації професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності в полікультурному суспільстві впродовж навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, полікультурну компетентність студентів-випускників як її результат.

Запропонована концепція дослідження базується на трьох взаємопов'язаних концептах – методологічному, теоретичному та методичному.

Методологічний концепт відбиває взаємозв'язок і взаємодію методологічних підходів до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів:

- на рівні загальнофілософської методології концептуальне осмислення проблеми професійної підготовки фахівців в умовах конкретного соціального замовлення і з урахуванням соціокультурних передумов уможливають культурологічний і аксіологічний підходи;

- загальнонауковий рівень детермінує специфіку полікультурної освіти майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі, тому концептуально її осмислити допомагають акультураційний, діалоговий, соціально-психологічний, феноменологічний, контекстуальний підходи;

- на рівні конкретно-наукової методології з огляду на *системний підхід* полікультурна освіта є підсистемою, що відображає педагогічний процес і перебуває під впливом та у взаємозв'язку з полікультурним освітнім простором вищого педагогічного навчального закладу; запровадження *компетентнісного підходу* дозволяє визначити мету та зміст (знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості) полікультурної освіти майбутнього соціального педагога із сформованою полікультурною компетентністю; *освітньо-просторового* – сприяє накопиченню й рефлексуванню студентом власного індивідуального досвіду життєдіяльності в полікультурному середовищі на мега-, мезо- та мікрорівнях і будувати індивідуальні освітні траєкторії; *особистісно зорієнтованого* – дозволяє, по-перше, створити у вищій школі умови для самореалізації майбутніх соціальних педагогів як студентів із сформованою життєвою та полікультурною компетентністю, по-друге, побудувати педагогічний процес з урахуванням полікультурності студентського середовища (етнічного, мовного, релігійного, гендерного тощо); *трандисциплінарного* – визначенню ресурсів дисциплін навчального плану для спеціальної підготовки майбутніх соціальних педагогів до

діяльності в умовах полікультурності; *ситуативного* – дозволяє їм “зануритись” у певну професійну ситуацію, пов’язану з розв’язанням полікультурних проблем клієнта або соціуму, де вони можуть знаходити практичне застосування своїх знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду згідно з функціями соціально-педагогічної діяльності.

Теоретичний концепт дослідження становить аналіз теорій полікультурності й полікультурної освіти, визначає систему дефініцій, вихідних параметрів, оцінок, які покладено в основу розуміння сутності та структури полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів, а також моделювання процесу її формування у вищому педагогічному навчальному закладі.

Методичний концепт передбачає методичне забезпечення навчально-виховного процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів (мета, зміст, форми, методи, засоби полікультурної освіти), що сприяє формуванню в них полікультурної компетентності; перевірку ефективності реалізації моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі.

Методи дослідження визначалися його метою, необхідністю розв’язання теоретичних і практичних проблем. Для виконання поставлених завдань використовувались такі методи: *теоретичні*: аналіз, узагальнення, систематизація інформаційних ресурсів філософської, етнопсихологічної, соціально-педагогічної та науково-методичної літератури, що дозволили визначити понятійний апарат дослідження та схарактеризувати погляди науковців різних країн на досліджувану проблему, визначити сутність і результат полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, розробити концепцію полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів; компаративний метод надав можливість висвітлити схожі риси та особливості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в полікультурному суспільстві в різних країнах світу; контент-аналіз нормативних і програмно-методичних документів у сфері вищої педагогічної освіти та результатів педагогічного експерименту допоміг у з’ясуванні реального стану професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в полікультурному суспільстві, а також її науково-методичного забезпечення; метод класифікації застосовувався для групування за визначеними критеріями методів навчання в контексті полікультурної освіти та професійних полікультурно зорієнтованих ситуацій; моделювання – для конструювання моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів; *емпіричні*: діагностичні (анкетування, інтерв’ювання, бесіда, тестування, вивчення продуктів навчально-пізнавальної діяльності студентів, метод експертного оцінювання), обсерваційні (пряме й опосередковане педагогічне спостереження, рефлексія власної діяльності) – для виявлення рівня сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності сконструйованої моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищих педагогічних навчальних закладах різних поліетнічних регіонів України (Запорізька, Харківська, Сумська, Хмельницька області, м. Київ); *статистичні*: поєднання кількісного та якісного аналізу отриманого емпіричного матеріалу із застосуванням методів статистики (регресійний, кластерний та факторний аналізи)

були використані для відстеження динаміки рівнів сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів та встановлення наукової достовірності одержаних результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що

– *вперше* розроблено та науково обґрунтовано систему полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів; концептуальні підходи до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів (культурологічний, аксіологічний (на рівні загальнофілософської методології), акультураційний, діалоговий, соціально-психологічний, контекстуальний, феноменологічний (на загальнонауковому рівні), освітньо-просторовий, системний, компетентнісний, особистісно зорінтований, трансдисциплінарний, ситуативний (на рівні конкретно-наукової методології)) та принципи, у площині яких вони реалізуються (гуманізму, толерантності, культуродоцільності, діалогу та взаємодії культур, домінування проблемних культурознавчих завдань, етнопсихологізації, етнопедогогізації, полілінгвізму, персоніфікації, системності, конгруентності); визначено шляхи реалізації полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі (полікультурна спрямованість загальної мети навчально-виховного процесу та завдань на кожному етапі роботи; конкретизація змістовного компонента професійної підготовки майбутнього соціального педагога з урахуванням специфіки діяльності в полікультурному середовищі; гармонізація міжетнічних стосунків між суб'єктами педагогічного процесу; застосування доцільних традиційних та інноваційних методів до полікультурної підготовки соціальних педагогів в умовах педагогічного університету); визначено та теоретично обґрунтовано сутність і результат полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, структуру полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів; розроблено та науково обґрунтовано концепцію полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів; розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів відповідно до визначених компонентів навчально-виховного процесу (цільовий, суб'єкт-суб'єктний, змістовий, організаційний, технологічний та результативний), що взаємопов'язані й утворюють певну педагогічну систему, спрямовану на формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів; визначено зміст полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі; розроблено класифікацію методів навчання в контексті полікультурної освіти, основним критерієм якої є потенційні можливості методу для розв'язання навчальних завдань полікультурної освіти (інформаційно-ілюстративні, продуктивно-практичні, науково-пошукові, контрольно-рефлексивні) та класифікацію професійних полікультурно зорінтованих ситуацій (ситуації дослідження полікультурних явищ, ситуації проєктування й прогнозування явищ у полікультурному суспільстві, організаційно-технологічні ситуації полікультурного спрямування, ситуації управління й контролю явищ у полікультурному суспільстві);

– *уточнено* термінологічний апарат у контексті полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, а саме: сутність поняття "полікультурна

освіта”, “полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів”, “полікультурний освітній простір вищого педагогічного навчального закладу”, “полікультурна компетентність майбутніх соціальних педагогів”; критерії, показники та рівні сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів;

– *удосконалено* зміст професійної освіти студентів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка шляхом включення полікультурної компоненти;

– *подальшого розвитку* набули: ідеї запровадження системного, компетентнісного, ситуативного підходів до полікультурної освіти майбутніх педагогів, зокрема, соціальних.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено та впроваджено в процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів: *дидактичні комплекси* інтегрованих навчальних модулів “Професійна діяльність соціального педагога в полікультурному суспільстві” (до навчальної дисципліни “Вступ до спеціальності”), “Заселення території українського Північного Приазов’я іноземними колоністами” (до навчальної дисципліни “Історія України”), “Глобалізаційні процеси та їхній вплив на культуру”, “Етнокультурні традиції національних спільнот українського Північного Приазов’я” (до початкової дисципліни “Історія української культури”), “Особливості формування картини світу” (до навчальної дисципліни “Філософія”), “Розвиток українського полікультурного соціуму в умовах глобалізації” (до навчальної дисципліни “Людина в сучасному соціумі”), “Роль рекламно-інформаційних технологій у полікультурній просвіті населення” (до навчальної дисципліни “Рекламно-інформаційні технології”), “Розробка й реалізація соціального полікультурного проекту” (до навчальної дисципліни “Соціально-педагогічне проектування”), “Технології соціально-педагогічної роботи з іноетнічним населенням” (до навчальної дисципліни “Технології соціально-педагогічної роботи”), “Соціально-педагогічна робота полікультурного спрямування в загальноосвітній школі”, “Зміст роботи соціального педагога в полікультурному просторі загальноосвітньої школи” (до навчальної дисципліни “Соціально-педагогічна робота в закладах освіти”), “Соціально-педагогічна анімація: полікультурний аспект” (до навчальної дисципліни “Соціально-педагогічна робота в сфері дозвілля”), “Специфіка полікультурної роботи в соціальних службах” (до навчальної дисципліни “Спеціалізовані служби в соціальній сфері”), “Етнічна специфіка формування соціально-сімейних стосунків” (до навчальної дисципліни “Етнопедagogіка”) та інтегрованого навчального спецкурсу “Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві”, який містить навчальну програму, матеріали лекцій, практичних і семінарських занять, матеріали для самостійної роботи студентів, контрольно-діагностичні матеріали; *навчальний посібник* з грифом Міністерства освіти і науки України “Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві” для студентів, які навчаються за напрямом підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка; *монографію* “Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів: теоретико-методичний аспект”.

Розроблені теоретичні і методичні матеріали дослідження доцільно використовувати в навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних

закладів, інститутів післядипломної педагогічної освіти, які здійснюють підготовку та перепідготовку соціальних педагогів.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57-08/1967 від 21.11.2014 р.), Запорізького національного університету (довідка № 01-15/316 від 29.12.2014 р.), Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 56/108 від 14.12.2014 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка 01/10-1046 від 11.12.2014 р.), Глухівського національного університету імені О.П. Довженка (довідка № 3285 від 23.12.2014 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 105 від 24.12.2014 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 06/3099 від 22.12.2014 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2353/01 від 19.12.2014 р.), Фондового університету Хільдесхайм, Німеччина (довідка від 17.12.2014 р.), Академії післядипломної освіти, Республіка Білорусь (довідка № 35/17 від 27.11.2014 р.), Тюменського державного університету, Росія (довідка № 306 від 19.12.2014 р.), Вологодського державного університету, Росія (довідка № 156 від 25.12.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. У спільній публікації [2] автором розроблено підрозділ “Полікультурна компетентність”, [3] – розділ “Запровадження полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у сучасних соціокультурних умовах”, [4] – підрозділ “Поликультурное образование будущих социальных педагогов: сущность, модель, пути реализации”, [5] – розробка загальної концепції посібника, структури та змісту. У спільній публікації [35] автору належить матеріал щодо наукового аналізу дефініцій “толерантність”, “етнічна толерантність” (с. 503-504), визначення структури етнічної толерантності (с. 506), теоретичного обґрунтування моделі психолого-педагогічного супроводу виховання етнічної толерантності юного покоління (с. 507-509); [36] – матеріал щодо обґрунтування наукових підходів до полікультурності як дидактичного принципу (с. 11-112), ретроспективного аналізу полікультурної освіти у світі та Україні (с. 114-120), теоретичного обґрунтування моделі підготовки майбутнього педагога, здатного працювати в поліетнічному середовищі (с. 121-122).

Апробація результатів дослідження. Матеріали роботи обговорювалися та одержали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях: *міжнародних*: “Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону” (Ялта, АР Крим, 2007); “Соціальна робота в Україні: вектор розвитку в третьому тисячолітті” (Київ, 2007); “Мир дитинства і образование” (Магнітогорськ, Росія, 2007); “Теоретико-методологічні засади підготовки педагогічних кадрів у поліетнічному регіоні” (Ужгород, 2008); “Толерантність міжконфесійних відносин” (Запоріжжя, 2008); “Национальная идентичность высшего образования в России: вызовы и перспективы модернизации” (Невинномыськ, Росія, 2008); “Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України” (Ялта, АР Крим, 2009); “Российская национальная идентичность в лабиринтах модернизации и глобализации: философские, социокультурные и политические проблемы” (Невинномыськ, Росія, 2010);

“Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії” (Київ, 2011); “Актуальные вопросы современного образования” (Ставрополь, Росія, 2012); “Беларусь в современном мире” (Мінськ, Білорусь, 2012); “Етнопедagogіка: діалог культур” (Переяслав-Хмельницький, 2012); “Професійна підготовка студентів – освітня складова суспільного розвитку” (Київ, 2012); “Дошкольное образование XXI века” (Уфа, Башкортостан, 2013); “Wplyw badan naukowych” (Будгош, Польща, 2013); “Мова – література – культура в контексті національних взаємозв’язків” (Бердянськ, 2013); “Социальная работа в России: тенденции и перспективы” (Таганрог, Росія, 2013); “Етнопедagogіка: история и современность” (Мозир, Білорусь, 2013); “Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном” (Горлівка, 2013); “Педагогические традиции народов России и зарубежья” (Ульянівськ, Росія, 2013); “Развитие социально устойчивой инновационной среды непрерывного педагогического образования” (Абакан, Росія, 2013); “Сучасні проблеми підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах євроінтеграційного процесу” (Київ, 2013); “Підготовка педагогів та освітніх менеджерів до роботи з гетерогенними групами й організаціями” (Хільдесхайм, Німеччина, 2014); “Професійна підготовка студентів соціально-педагогічної сфери – освітня складова суспільного розвитку” (Київ, 2014); “Сетевое взаимодействие университетов с социальными партнерами в области инклюзивного образования: международный и региональный аспект” (Великий Новгород, Росія, 2014); “Гармонізація культурно-освітнього простору вищої школи: соціально-педагогічні аспекти” (Мелітополь, 2014); “Międzynarodowa konferencja naukowa wymiany osiągnięć naukowych” (Варшава, Польща, 2014); “Педагогика и психология как ресурс развития современного общества: проблемы гетерогенных групп и инклюзивного образования” (Рязань, Росія, 2014); *всеукраїнських*: “Організація навчально-виховного процесу у вищій школі в світлі входження України в європейський освітній простір” (Бердянськ, 2006); “Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої діяльності” (Мелітополь, 2006); “Запровадження компетентнісного підходу в навчанні гуманітарних предметів” (Бердянськ, 2009); “Сучасна трансформація дошкільної освіти у відповідності до принципів і положень Болонської конвенції” (Бердянськ, 2009); “Толерантність міжособистісних відносин учнівської і студентської молоді” (Бердянськ, 2009); “Теорія та практика оновлення сучасної дошкільної освіти” (Бердянськ, 2010); “Дошкільна освіта в Україні: історичний досвід та євроінтеграційні процеси” (Глухів, 2010); Демиденківські читання “Навчання, виховання та розвиток” (Бердянськ, 2010); “Сучасна вища і середня освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика” (Харків, 2012, 2013); “Полікультурна освіта в Україні: історія, сучасність, перспективи” (Бердянськ, 2013); “Українське національне виховання: реалії, тенденції, перспективи” (Запоріжжя, 2013).

Матеріали дослідження також пройшли апробацію на Міжнародній виставці навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні” (Київ, 2010, 2013); під час організації й проведення регіонального семінару для працівників соціально-педагогічної сфери “Актуальні проблеми соціально-педагогічної діяльності в системі освіти” (Бердянськ, 2012); у заходах в рамках спільного європейського

проекту Темпус-IV “Підготовка педагогів та освітніх менеджерів до роботи з гетерогенними групами й організаціями”: навчальній майстерні з питань розробки програм навчальних модулів на основі компетентнісного підходу за європейським зразком (Бремен, Німеччина, 2014), майстерні навчання освітніх менеджерів регіону в контексті інклюзивної освіти й гетерогенного середовища (Бердянськ, 2014), під час наукового стажування (Відень, Австрія, 2014).

Кандидатська дисертація на тему “Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища” за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти захищена в 2005 році в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С.Сковороди. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дисертаційного дослідження відображено у 69 публікаціях автора (з них 61 – одноосібна), з них: 4 монографії, 2 навчальних посібники, 26 статей у наукових фахових виданнях України, 7 у зарубіжних виданнях, 4 статті в наукових виданнях, 26 – тези доповідей та матеріали конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (692 найменування на 74 с.), 7 додатків (на 105 с.). Загальний обсяг дисертації – 586 сторінок, з яких 406 сторінок – основного тексту. Робота містить 44 таблиці та 12 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми й доцільність її наукової розробки, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, викладено концепцію дослідження, схарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано інформацію про впровадження й апробацію результатів дослідження, особистий внесок автора в спільні розробки, подано відомості про публікації, у яких відображено основні теоретичні положення й висновки дисертаційного дослідження, а також подано структуру дисертації.

У першому розділі “**Теоретико-методологічні засади дослідження**” розкрито категоріальний апарат дослідження, феномен полікультурності й полікультурної освіти як філософської та соціально-педагогічної проблеми, концептуальні підходи до полікультурної освіти в педагогічному навчальному закладі.

Вивчення закономірностей і тенденцій розвитку багатокультурного суспільства, освітнього полікультурного простору, аналіз наукових праць з проблем полікультурності й освіти свідчать про те, що сучасна освіта – це відкрита система, яка характеризується цілісністю, мультикультуралізмом, контекстуальністю і діалогізмом. Однією з провідних функцій такої системи є підготовка особистості, яка житиме й діятиме у світі багатоманітних зв’язків, здатної орієнтуватися у швидкоплинному житті, готової до конструктивної взаємодії в багатокультурному просторі. Освітня система, у якій не просто сумарно представлена різноманітність культур, а є різні культурні прояви на рівні нації, етносу, конфесій, рас, статевих, соціальних та інших відмінностей, є полікультурною освітою.

На основі аналізу наукових праць (В. Андрущенко, І. Бех, В. Кремень, Н. Якса та ін.) визначено, що полікультурна освіта – це педагогічне явище, яке з погляду системного підходу розуміється як освіта, що включає організацію та зміст педагогічного процесу, побудованого на партнерських суб'єкт-суб'єктних взаєминах між педагогами й тими, хто навчається, ґрунтується на принципах гуманізму, культурного діалогу з урахуванням багатокультурності (етнічної, релігійної, мовної, соціальної тощо), і спрямованого на формування особистості, здатної жити й діяти в полікультурному суспільстві.

Полікультурна освіта є підсистемою загальної педагогічної системи вищого педагогічного навчального закладу, яка перебуває під впливом та у взаємозв'язку з полікультурним освітнім простором навчального закладу. Цей простір є територіально визначеним середовищем з притаманними йому міжкультурними, соціальними й освітніми взаємостосунками та взаємозв'язками суб'єктів навчально-виховного процесу, що репрезентують багатоманітність культур, та явища (суспільні процеси, освітня політика, ціннісні орієнтації тощо), які визначають специфіку реалізації мети навчання, виховання й розвитку особистості в багатокультурному суспільстві.

З'ясовано, що розвиток полікультурної освіти зумовлений не тільки історичними та соціокультурними передумовами, а й ґрунтується на традиціях української й зарубіжної філософії, педагогіки та психології. Теоретичною основою полікультурної освіти є концепції культурної антропології (М. Херсковіц), у якій представлений загальний історико-культурний процес розвитку суспільства у вигляді суми різноспрямованих культур, що розвиваються; психологічної антропології, що описує взаємодію особистості та культури, дії, думки, почуття індивідів в умовах культурного середовища (Р. Бенедикт, К. Дьюба, К. Клакхон, Р. Лінтон, М. Мід, Дж. Хонігман та ін.); теорії психології нації (Л. Леві-Брюль, К. Ушинський), міжетнічного сприйняття, концепція ролі етнічної ідентичності індивіда в міжетнічній взаємодії, ідеї гуманістичної психології, концепція мультимодальної нації; концепції управління культурним розмаїттям: транскультуралізму (М. Кастельс, І. Мальковська, О. Орлова, К. Розлогов, Н. Яценко та ін.) та культурного плюралізму (Е. Баталов, В. Єршов, А. Кребер, Ф. Нортроп, В. Подобед та ін.).

Найбільш поширеними у світі вважаються чотири концепції полікультурної освіти: власне мультикультуральна освіта, яка акцентує увагу не на міжкультурному обміні та взаємовпливі, а на збереженні культури наявних етнічних спільнот; інтеркультуральна освіта, спрямована на забезпечення активного, позитивного діалогу культур, їхнього взаєморозуміння та взаємозбагачення; транскультуральна освіта, що орієнтується на систему цінностей, яка формується на наднаціональному (транснаціональному) рівні; культурплюралістична освіта, стрижневою ідеєю якої є повага й підтримка всіх наявних у суспільстві культурних потреб і способів життя (не лише культур етнічних, мовних, релігійних, а й сексменшин, селянських субкультур тощо).

На основі аналізу наукових джерел встановлено, що останнім часом поняття полікультурності в Україні та світі набуває статусу міждисциплінарного

теоретичного концепту, який залучено до наукового пошуку, що ведеться у філософських, соціальних, психолінгвістичних, мовознавчих, психолого-педагогічних та інших напрямках. Сьогодні полікультурність і полікультурна освіта досліджуються у зв'язку з розв'язанням проблеми національної ідентичності особистості, виховання етнічної толерантності, культури міжнаціонального спілкування, попередження міжетнічних конфліктів, подолання негативних етнічних стереотипів, попередження етнокультурної маргінальності тощо.

Міждисциплінарний характер полікультурної освіти передбачає різномірневу методологію її вивчення. Згідно з логікою наукового пізнання, на рівні загальнофілософської методології концептуальне осмислення проблеми професійної підготовки фахівців в умовах конкретного соціального замовлення і з урахуванням соціокультурних передумов здійснюється за допомогою культурологічного й аксіологічного підходів. Загальнонауковий рівень детермінує специфіку полікультурної освіти майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі, тому концептуально її осмислити допомагають акультураційний, діалоговий, соціально-психологічний, феноменологічний, контекстуальний підходи. На рівні конкретно-наукової методології ми розглядаємо полікультурну освіту як підсистему загальної педагогічної системи вищого педагогічного навчального закладу, функціональність якої забезпечується через запровадження системного, компетентнісного, особистісно зорієнтованого, освітньо-просторового, трансдисциплінарного, ситуативного підходів.

Зазначені підходи до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів реалізуються в площині певних принципів (гуманізму, толерантності, культуродоцільності, діалогу та взаємодії культур, домінування проблемних культурознавчих завдань, етнопсихологізації, етнопедогогізації, полілінгвізму, персоніфікації, системності, конгруентності), на яких ґрунтується навчально-виховний процес вищої школи.

У другому розділі **“Полікультурна освіта як складова професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів”** описано організацію та етапи експериментального дослідження; розкрито особливості полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у світовій теорії та практиці, передумови запровадження полікультурної освіти студентів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка в Україні та шляхи її реалізації у вищому педагогічному навчальному закладі.

Експериментальне дослідження проблеми полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів здійснювалося поетапно. На першому етапі відбувалося обґрунтування необхідності проведення комплексного наукового дослідження, спрямованого на вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в полікультурному суспільстві; виявлялися актуальність і сутність полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у контексті компетентнісної парадигми та підвищення якості вищої освіти; аналіз наукової літератури з проблем розвитку вищої освіти, а саме: досвіду підготовки майбутніх соціальних педагогів в Україні та за кордоном; аналіз нормативних і

навчально-методичних документів вищої школи (освітні стандарти, навчальні плани, типові навчальні програми та ін.); збирався емпіричний матеріал.

На другому етапі на основі створеної теоретичної та емпіричної бази формулювалися проблема, тема, мета, завдання, об'єкт, предмет і гіпотеза дослідження; обґрунтовувалося методологічне забезпечення дослідження та його методи; виокремлювалися критерії, показники та рівні сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів; розроблялися та теоретично обґрунтовувалися концепція та модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів; розроблялося й упроваджувалося навчально-методичне забезпечення полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів; здійснювалася розробка програми експериментальної роботи з формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів; визначалася база для проведення експерименту, створювалося його науково-методичне та діагностичне забезпечення; проводився констатувальний етап експерименту, спрямований на вивчення стану формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів у вищих педагогічних навчальних закладах України.

На третьому етапі завершувалася експериментальна перевірка ефективності моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів; уточнювалися й доповнювалися концептуальні засади професійної полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу з урахуванням вимог компетентнісного підходу; здійснювалася обробка отриманих даних експериментальної роботи; продовжувалася апробація результатів дослідження.

Четвертий етап полягав в остаточному аналізі та узагальненні результатів експериментальної роботи із застосуванням статистичних методів; подальшому впровадженні моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів; формулюванні висновків і науково-методичних рекомендацій з організації полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів.

Загальна гіпотеза експериментального дослідження ґрунтувалася на припущенні, що процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності в полікультурному середовищі буде ефективним за умови реалізації в педагогічному університеті спеціально сконструйованої моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, що представлена структурно-функціональною єдністю цільового, суб'єкт-суб'єктного, змістового, організаційного, технологічного та результативного компонентів, дієвість яких забезпечиться: полікультурною спрямованістю загальної мети навчально-виховного процесу та завдань на кожному етапі роботи; конкретизацією змістового компонента професійної підготовки майбутнього соціального педагога з урахуванням специфіки діяльності в полікультурному середовищі; гармонізацією міжтемічних стосунків між суб'єктами педагогічного процесу; застосуванням доцільних активних та інтерактивних методів до полікультурної підготовки соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

У розділі на основі аналізу досвіду професійної підготовки соціальних педагогів до роботи в полікультурному суспільстві в низці країн світу встановлено, що специфіка її зумовлена наявною соціокультурною ситуацією. Однак спільним є

врахування в системі професійної підготовки соціального запиту на відповідний рівень кваліфікації фахівців, зокрема, у контексті наявної полікультурної ситуації; уведення в систему професійної підготовки педагога (фрагментарно чи системно) вивчення етнокультурного досвіду регіону й країни загалом; формування в процесі професійної підготовки соціальних педагогів їхньої полікультурної компетентності.

До традиційних видів і форм соціально-педагогічної роботи в багатьох країнах світу належить соціально-педагогічна робота з сім'єю, дітьми, підлітками і молоддю, робота у сфері психічного здоров'я, в закладах освіти та ін. Новими сферами соціально-педагогічної діяльності є організація культурно-дозвілєвої діяльності, робота за місцем проживання з переселенцями, іноземними громадянами, біженцями тощо.

Констатовано, що на сьогодні в Україні вивчені різні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів, але її полікультурний аспект майже не висвітлений. З'ясовано, що в розв'язанні важливих проблем поліетнічного суспільства необхідна участь соціальних педагогів. Ці фахівці постійно співпрацюють із представниками різних культурних груп, надають їм посильну соціальну допомогу, створюють умови для соціальної адаптації в новому полікультурному середовищі та попереджають виникнення етнокультурної маргінальності й конфліктів (міжнаціональних, міжконфесійних, міжособистісних тощо). Особливою актуальності набуває така робота в поліетнічному соціумі серед дітей та молодих людей, яка полягає в психолого-педагогічній підтримці цих категорій, їхньому соціально-педагогічному патронажі тощо.

Установлено, що зміст і методика спеціальної підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності в полікультурному середовищі лежать в основі їхньої полікультурної освіти. Вона є компонентом професійної підготовки, що спрямовується на формування професійної полікультурної компетентності та передбачає засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї групи, виховання взаємного толерантного ставлення, формування комплексу здатностей ефективно виконувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності в полікультурному суспільстві.

У розділі з позицій системного підходу визначені й описані шляхи реалізації полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу: полікультурна спрямованість загальної мети навчально-виховного процесу та завдань на кожному етапі роботи через запровадження освітньо-просторового підходу, забезпечення співпраці з різними соціокультурними інститутами регіону (центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, національні освітньо-культурні товариства, родини студентів тощо) і створення сприятливого полікультурного освітнього простору педагогічного університету; конкретизація змістовного компонента професійної підготовки майбутнього соціального педагога з урахуванням специфіки діяльності в полікультурному середовищі через запровадження трансдисциплінарного, компетентнісного та ситуативного підходів; виділення полікультурної складової в змісті варіативної частини професійної освіти й розробки на цій основі спецкурсів; планування й управління самостійною роботою студентів, її творче полікультурне спрямування; залучення майбутніх соціальних

педагогів до науково-дослідницької діяльності в галузі полікультурності; включення до змісту ознайомлювальних і виробничих практик завдань, пов'язаних із професійною діяльністю в багатокультурному суспільстві; гармонізація міжетнічних стосунків між суб'єктами педагогічного процесу через урахування національно-психологічних особливостей у навчально-виховному процесі та міжетнічних стосунках у багатонаціональному колективі; виховання етнічної ідентичності та толерантності; організація практичного навчання, зорієнтованого на подолання труднощів у комунікативних та інших формах взаємодії з членами різних етнічних спільнот і підвищення міжкультурної сензитивності; установа атмосфери згуртованості, згоди й співпраці через організацію спільної участі суб'єктів у різноманітній аудиторній та позааудиторній діяльності; застосування доцільних традиційних та інноваційних методів у полікультурній підготовці соціальних педагогів в умовах педагогічного університету.

У третьому розділі **“Полікультурна компетентність майбутніх соціальних педагогів як орієнтир та результат полікультурної освіти”** розкрито проблему запровадження компетентнісного підходу до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, сутність їхньої полікультурної компетентності, критерії та показники визначення її рівнів сформованості та схарактеризовано вихідний рівень сформованості полікультурної компетентності студентів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка (констатувальний етап педагогічного експерименту).

У результаті вивчення наукових праць з питань компетентнісного підходу (К. Баханов, О. Безпалько, І. Бех, С. Вітвицька, Д. Годлевська, І. Гудзик, В. Гура, Л. Долинська, М. Докторович, М. Євтух, І. Зимня, І. Зязюн, А. Капська, І. Козич, В. Котляр, В. Кремень, Г. Локарева, О. Плахотнік, О. Пометун, О. Савченко, А. Суценко, С. Якименко та ін.) з'ясовано, що він означає поступову переорієнтацію провідної освітньої парадигми з переважною трансляцією знань на створення умов для опанування комплексу ключових, загальногалузевих та предметних компетентностей, тобто в зміщенні кінцевої мети освіти зі знань на компетентність.

Виявлено особливості компетентнісного підходу у вищій школі: визнання компетентностей як кінцевого результату навчання та їхнє цілеспрямоване формування; перенесення акценту з поінформованості суб'єктів навчання на їхні вміння використовувати інформацію для розв'язання практичних проблем; оцінювання рівня сформованості компетентностей у студентів як результату навчального процесу; студентоцентрована спрямованість навчання; орієнтація фахової підготовки на майбутнє працевлаштування випускників.

Установлено, що більшість дослідників (Р. Агадуллін, І. Васютенкова, Л. Вороняк, Л. Галуза, Л. Гончаренко, Т. Гур'янова, Є. Милосердова, Л. Перетяга, І. Соколова, М. Симоненко, Л. Чередниченко, Н. Якса та ін.) розглядає феномен полікультурної компетентності як складне багатоконпонентне особистісне утворення, результат полікультурної освіти та невід'ємний компонент професійної компетентності.

Застосування компетентнісного підходу до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів дозволило визначити сутність і структуру їхньої

полікультурної компетентності: це інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі полікультурної освіти у ВНЗ та включає систему відповідних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, психічних властивостей, досвіду дотримання соціальних норм і правил поведінки, необхідних для буденного життя й професійної діяльності в сучасному багатокультурному суспільстві, і відображається в здатностях ефективно розв'язувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії з представниками різних культур.

У структурі полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога наявні такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, який включає ціннісні орієнтації в полікультурному просторі, мотивацію на взаємостосунки з представниками іноетнічного населення; особистісний (особистісні здатності, що характеризуються певними психологічними якостями), когнітивний компонент, що містить знання й уміння, пов'язані з полікультурністю, особливостями соціально-педагогічної роботи в поліетнічному суспільстві; діяльнісно-поведінковий – як певна модель професійної взаємодії з представниками різних етнічних спільнот; комунікативний (здатність до іншомовної комунікації) і рефлексивний, що передбачає здатність до самоаналізу й самооцінки професійних дій у полікультурному просторі. Відповідно до кожного структурного компонента полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога було визначено такі критерії й показники рівнів її сформованості: мотиваційно-ціннісний, особистісний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, комунікативний, рефлексивний.

Визначено рівні сформованості полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога: високий, оптимальний, стандартний і початковий. Високий рівень сформованості полікультурної компетентності характеризується тим, що студент виявляє стійке прагнення до набуття полікультурної компетентності, зацікавленість і свідоме бажання вивчати власну етнічну культуру й культуру інших народів; позитивно ставиться до культурних відмінностей; має стійку орієнтацію на цінності та норми певного соціокультурного поля; усвідомлює моральні аспекти соціально-педагогічної діяльності в полікультурному середовищі; орієнтований на активну і творчу працю в обраній галузі, на етичні норми та стереотипи спілкування з клієнтом – одиницею певної етноспільноти; добре обізнаний з власною етнічною культурою та особливостями культури інших етнічних груп, володіє полікультурною термінологією, виявляє вміння використовувати полікультурні знання в соціально-педагогічній діяльності; знає декілька іноземних мов, володіє способами та прийомами ефективної міжкультурної комунікації та взаємодії; є активним учасником заходів полікультурної спрямованості; має здатність будувати діалог з представниками різних національностей; виявляє повагу до поглядів людини іншої етнічної групи, толерантність, тактовність у ставленні до представників різних етносів; об'єктивно оцінює особисті властивості та якості як майбутнього фахівця у сфері освіти, має бажання до вдосконалення власного професійного потенціалу на засадах полікультурності, розвинену стійку потребу в самоосвіті й самовихованні.

Оптимальний рівень сформованості полікультурної компетентності характеризується тим, що студент виявляє зацікавленість вивчати власну етнічну

культуру й вибірковий інтерес до знайомства з культурою народів, що проживають поруч; позитивно ставиться до представників інших народів і культур; має стійкі мотиви до вивчення матеріалу полікультурної спрямованості та його застосування в подальшій професійній діяльності, проте володіє поверховими уявленнями про власну етнічну культуру та культуру інших етнічних груп, частковими знаннями полікультурної термінології; застосовує шаблони у виборі форм і методів полікультурної роботи; усвідомлює важливість соціально-педагогічної діяльності в полікультурному середовищі, визнає необхідність такої діяльності; визнає моральний аспект практичної діяльності, необхідність професійної допомоги клієнтові при розв'язанні етносоціальної проблеми; визнає цінності гуманістичної етики в міжетнічному спілкуванні, але не відчуває потреби щодо вивчення ціннісно-нормативного змісту культури етноспільноти, з якою взаємодіє; має необхідні для зазначеної практичної діяльності вміння й навички, проте відчуває труднощі в спілкуванні та спільній діяльності з представниками інших етнокультурних спільнот; є пасивним учасником заходів полікультурної спрямованості; знає одну іноземну мову; виявляє вибіркоче спілкування з представниками різних національностей; проявляє толерантність у взаємодії з представниками інших націй і народів; має достатній потяг до самовдосконалення власного професійного потенціалу на засадах полікультурності й розвинену стійку потребу в самоосвіті й самовихованні.

Стандартний рівень сформованості полікультурної компетентності характеризується тим, що студент виявляє вибірковий інтерес до вивчення власної етнічної та іноетнічної культури й ставиться до цього, як до вивчення програмового навчального матеріалу; нейтрально ставиться до представників інших народів і культур; має фрагментарні уявлення про власну етнічну культуру та культуру інших етнічних груп; володіє частковими знаннями полікультурної термінології; виконує полікультурну роботу за зразком; знає одну іноземну мову; має труднощі у спілкуванні та взаємодії з представниками інших етнокультурних спільнот; є пасивним учасником заходів полікультурної спрямованості; побудова міжетнічного спілкування на етичних нормах та стереотипах не розглядається як необхідна умова успішної взаємодії в практичній діяльності; знання щодо соціально-педагогічної діяльності в етнокультурному середовищі безсистемні, тому й не стають в нагоді при розгляді проблем клієнта – носія певної етнокультури; відсутній творчий підхід до розв'язання етносоціокультурних проблем клієнтів; має недостатні вміння й навички для моделювання ситуації розвитку особистості клієнта в конкретному етнокультурному середовищі; має ситуативний прояв терпимості та згоди у взаємодії з представниками інших націй і народів; виявляється недостатній потяг до самовдосконалення власного професійного потенціалу на засадах полікультурності й нестійка потреба в самоосвіті й самовихованні.

Початковий рівень сформованості полікультурної компетентності характеризується тим, що студент не виявляє зацікавленості й свідомого бажання вивчати власну етнічну культуру, демонструє негативне ставлення до представників інших народів та їхнього культурного спадку, не має свідомого бажання застосувати матеріал з полікультурності в подальшій професійній діяльності; демонструє

відсутність знань щодо власної етнічної культури та культури інших етнічних груп, не володіє полікультурною термінологією, не виявляє вмінь використовувати полікультурні знання в соціально-педагогічній діяльності; не володіє жодною іноземною мовою, способами та прийомами ефективної міжкультурної комунікації та взаємодії; уникає участі в заходах полікультурної спрямованості; уникає контактів і не має бажання будувати діалог із представниками різних національностей; не усвідомлює специфіки професійної діяльності в полікультурному просторі; у практичній діяльності не проявляє творчості, активності; професійні знання, уміння й навички діяльності в певному полікультурному регіоні відсутні, що унеможливило зорієнтованість в етносоціальних проблемах; відсутня етнічна толерантність (може виявити схильність до насильницьких дій та агресії); демонструє відсутність бажання до самовдосконалення власного професійного потенціалу на засадах полікультурності.

За допомогою критеріїв визначено вихідний рівень сформованості полікультурної компетентності студентів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка. В експерименті, що проводився впродовж 2008-2015 рр. на базі Бердянського державного педагогічного університету, Запорізького національного університету, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Глухівського національного університету імені О.П. Довженка, Хмельницького національного університету, загалом взяли участь 1288 студентів 1-4 курсів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка, з яких були сформовані експериментальні (ЕГ 1, ЕГ 2, ЕГ 3, ЕГ 4, ЕГ 5, ЕГ 6) та контрольні групи (КГ 1, КГ 2, КГ 3, КГ 4, КГ 5, КГ 6). Для оцінної діяльності була визначена група експертів, до якої ввійшли 43 представники професорсько-викладацького складу кафедр соціальної педагогіки Бердянського державного педагогічного університету, Запорізького національного університету та кафедри соціально-правового захисту населення Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Під час педагогічного експерименту увага зосереджувалася на формуванні полікультурних здатностей студентів відповідно до змісту та структури полікультурної компетентності. Педагогічний експеримент включав три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Для перевірки вихідного рівня сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів здійснено низку дослідницьких заходів, а саме: бесіди, спостереження, тестування, анкетування, виконання творчих завдань, розв'язання професійних полікультурно зорієнтованих ситуацій, вивчення поточних і підсумкових оцінок студентів з окремих предметів тощо.

У результаті проведених діагностичних заходів встановлено, що більшість студентів (96,3%) вважає Україну полікультурною державою, де мешкають представники багатьох національностей, яким необхідна соціально-педагогічна допомога з різних питань, тому необхідно здійснювати спеціальну підготовку соціально-педагогічних кадрів для такої роботи; мають досвід міжкультурної взаємодії, бажання знати більше про власну культуру та етнокультурні традиції представників іноетнічного населення. Однак, є студенти (43,3 %), які мають

упередження щодо представників окремих етносів, хоч і вважають себе толерантною людиною щодо представників іншої національності та інших релігійних уподобань. Крім того, аналіз результатів розв'язання професійних полікультурно зорієнтованих ситуацій дав підстави стверджувати, що майбутні соціальні педагоги не володіють методикою полікультурної роботи в багатокультурному суспільстві, що й підтвердили дані самооцінки.

За результатами констатувального етапу експерименту встановлено, що досить високий відсоток респондентів складають групи з початковим рівнем сформованості полікультурної компетентності: 32,7 % (ЕГ 1, ЕГ 2), 33,7 % (ЕГ 3), 33,3 % (ЕГ 4), 34,8 % (ЕГ 5), 30,4 % (ЕГ 6). Низькі показники щодо сформованості полікультурної компетентності на високому й оптимальному рівнях характерні для всіх експериментальних груп. Середні показники мають підгрупи студентів, віднесені до стандартного рівня сформованості полікультурної компетентності. Одержані дані підтвердили необхідність здійснення цілеспрямованої полікультурно зорієнтованої роботи для формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів, що уможливить у майбутньому їхню професійну діяльність у багатокультурному суспільстві.

У четвертому розділі **“Система полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу”** подано концепцію та модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, розкрито її нормативно-методичне забезпечення та зміст.

Створення концепції полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів обумовлене необхідністю розробки теоретичного та методичного забезпечення процесу професійної підготовки фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, готових до постійного професійного зростання та здатних до активної діяльності в багатокультурному суспільстві.

Історично Україна є багатонаціональною, багатоконфесійною, багатомовною, а відтак багатокультурною державою. Спізиснування людей у такому суспільстві має як свої переваги (міжкультурний обмін), так і труднощі (конфлікти на міжетнічному ґрунті, соціальна маргінальність, гендерна нерівність тощо). Однією з передумов зниження міжкультурної напруги в соціумі є спеціальна підготовка педагогічних кадрів, зокрема, соціальних педагогів, до роботи в полікультурному соціумі.

Концепція полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів включає такі положення:

1. Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів є підсистемою загальної педагогічної системи вищого педагогічного навчального закладу, складовою їхньої професійної підготовки й спрямовується на формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

2. Полікультурна компетентність майбутніх соціальних педагогів є орієнтиром і результатом полікультурної освіти. Це інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що включає систему відповідних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, психічних властивостей, досвіду дотримання соціальних норм і правил поведінки, необхідних для буденного життя й професійної діяльності в сучасному багатокультурному суспільстві, і відображається в здатностях, що

уможливають ефективне розв'язання завдань професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії з представниками різних культур.

3. Понятійний апарат концепції визначає її термінологічне поле в контексті полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів і представлений поняттями, що характеризують: 1) контингент клієнтів, до роботи з якими передбачається підготовка майбутніх соціальних педагогів (сім'ї національних спільнот, мігрантів, біженців, переселенців тощо, вихованці – члени багатокультурного колективу – різних видів навчальних закладів, представники іноетнічного населення – члени територіальної громади тощо); 2) сутність роботи, до якої передбачається підготовка (психолого-педагогічна підтримка дітей та молодих людей із сімей національних спільнот, мігрантів, біженців, переселенців тощо, їх соціально-педагогічний патронаж; соціальний супровід таких сімей; створення умов для ознайомлення представників національних спільнот з етнокультурними традиціями, державною та національною символікою українців, державним законодавством України; здійснення соціально-педагогічної роботи щодо попередження ксенофобії, етнофобії серед дітей та молодих людей, виховання в них етнічної толерантності; здійснення полікультурної просвіти населення в межах територіальної громади тощо); 3) характер взаємостосунків та взаємодії всіх суб'єктів педагогічного процесу (студенти, викладачі, представники соціокультурних інститутів тощо); 4) методичний інструментарій полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів (зміст, методи, форми, засоби); 4) інструменти діагностики проміжних і кінцевого результату підготовки (критерії та показники); 5) результат підготовки – сформованість полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів, що дозволить ефективно розв'язувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності в багатокультурному суспільстві.

4. Теоретичними основами полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів є фундаментальні положення філософії освіти, концепції культурної антропології, ролі етнічної ідентичності індивіда в міжетнічній взаємодії, управління культурним розмаїттям (транскультуралізм і культурний плюралізм), сучасні педагогічні концепції, теорія компетентнісного навчання, концептуальні положення теорії систем, теорії та методики професійної підготовки педагога, зокрема соціального.

Методологічні основи полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів базуються на інтеграції методологічних підходів: культурологічного, аксіологічного (на рівні загальнофілософської методології), акультураційного, діалогового, соціально-психологічного, феноменологічного, контекстуального (на рівні загальнонаукової методології), системного, компетентнісного, особистісно зорієнтованого, освітньо-просторового, трансдисциплінарного, ситуативного (на рівні конкретно-наукової методології).

Основні положення концепції були враховані при побудові моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів (рис. 1).

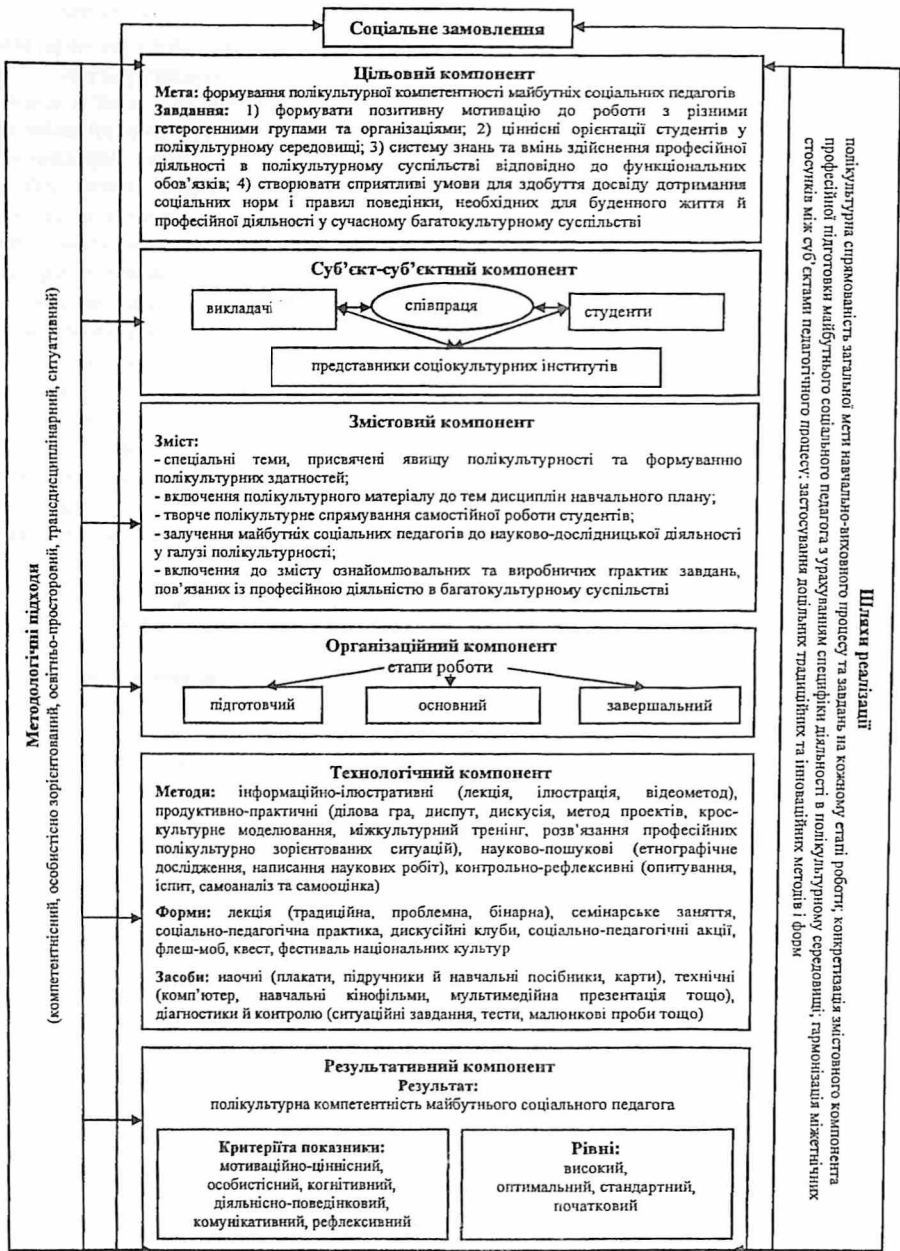

Рис. 1. Модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів

Модель містить основні компоненти навчально-виховного процесу: цільовий, суб'єкт-суб'єктний, змістовий, організаційний, технологічний і результативний. Усі компоненти взаємопов'язані й утворюють певну педагогічну систему. Так, реалізація загальної мети (цільовий компонент) через виконання суб'єктами цього процесу (суб'єкт-суб'єктний компонент) завдань, визначених у змістовому компоненті, на кожному етапі навчально-виховної роботи (організаційний компонент) з дотриманням принципів і застосуванням доцільних форм, методів і прийомів (технологічний компонент), дозволить отримати кінцевий результат (результативний компонент) – сформованість полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога. Ефективність функціонування моделі визначається критеріями та рівнями сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Розроблено класифікацію методів навчання в контексті полікультурної освіти, основним критерієм якої є потенційні можливості методу для розв'язання навчальних завдань полікультурної освіти – формування полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога. Класифікація містить групи методів: інформаційно-ілюстративні (лекція, ілюстрація, відеометод), продуктивно-практичні (вправа, практична робота, ділова гра, диспут, дискусія, метод проєктів, крос-культурне моделювання, міжкультурний тренінг, розв'язання професійних полікультурно зорієнтованих ситуацій), науково-пошукові (написання курсових і дипломних робіт, етнографічне дослідження), контрольно-рефлексивні (індивідуальне та фронтальне опитування, залік, іспит, контроль за допомогою комп'ютера, самоаналіз та самооцінка).

З'ясовано, що домінуючим методом навчання з погляду полікультурної освіти є розв'язання професійної полікультурно зорієнтованої ситуації.

Згідно із ситуативним підходом ми розробили класифікацію професійних полікультурно зорієнтованих ситуацій, в основу якої покладено ідею про те, що в процесі навчання майбутні соціальні педагоги занурюються в певну професійну ситуацію, пов'язану з розв'язанням полікультурних проблем клієнта або соціуму, де вони можуть знаходити практичне застосування своїх знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду згідно з функціями соціально-педагогічної діяльності.

Ця класифікація містить ситуації дослідження полікультурних явищ, ситуації проєктування й прогнозування явищ у полікультурному суспільстві, організаційно-технологічні ситуації полікультурного спрямування, ситуації управління й контролю явищ у полікультурному суспільстві. Кожна професійна полікультурно зорієнтована ситуація носить комплексний характер, тому що сприяє формуванню низки складних полікультурних умінь (здатностей) майбутнього соціального педагога, які складають полікультурну компетентність.

Констатовано, що організаційне та навчально-методичне забезпечення підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка здійснюється відповідно до Закону України “Про вищу освіту”, “Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, “Положення про європейську кредитно-трансферну систему організації навчального процесу в університеті”, галузевих стандартів (освітньо-

професійних програм, освітньо-кваліфікаційних характеристик та навчальних планів і програм), затверджених у встановленому порядку.

Аналіз нормативно-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності в полікультурному середовищі засвідчив: у нормативній частині фахової підготовки акцентується на розвитку загальної обізнаності фахівців щодо глобалізаційних процесів та етнопонаціональної політики України в контексті дотримання прав і свобод представників різних національностей, соціального стану тощо; необхідності підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери до роботи в полікультурному суспільстві, проте не розкриті особливості їхньої діяльності в такому суспільстві; у програмах практик, що є обов'язковим компонентом практичної підготовки студентів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка (професійно-орієнтована, соціально-виховна, соціально-педагогічна), визначені певні завдання, що стосуються діяльності соціального педагога в полікультурному середовищі, однак вони дуже узагальнені й не спрямовані на розв'язання проблем саме полікультурного мікросоціуму; у переважній більшості підручників і навчальних посібників, які використовуються для професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, проблема підготовки фахівців соціальної сфери до роботи в багатокультурному суспільстві майже не висвітлюється; у переліку тем курсових робіт із соціальної педагогіки, технологій соціально-педагогічної діяльності, кваліфікаційних робіт немає тем з проблем полікультурності в соціально-педагогічній площині, що свідчить про необхідність доповнення тематики наукових робіт студентів означеною проблематикою для залучення майбутніх соціальних педагогів до ґрунтовного науково-дослідницького пошуку в контексті соціально-педагогічної діяльності полікультурного спрямування.

На основі застосування трансдисциплінарного підходу визначено зміст полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів через розробку полікультурно зорієнтованих тем до дисциплін навчального плану напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, які мають ресурс для спеціальної підготовки цих фахівців до професійної діяльності в полікультурному суспільстві, і спецкурсу “Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві”, в якому проблеми полікультурності й соціально-педагогічної діяльності в багатокультурному суспільстві висвітлено в інтегрованому вигляді з позиції різних наук.

У п'ятому розділі “Дослідно-експериментальна перевірка ефективності системи полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів” подано організацію полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі, апробацію моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах вищих педагогічних навчальних закладів поліетнічних регіонів України і проаналізовано результати дослідження.

Констатовано, що організація полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу здійснюється відповідно до законодавчих, нормативних документів України та логіки й послідовності викладання дисциплін кожного циклу навчального плану напряму

підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка згідно з етапами експериментальної моделі (підготовчого, основного, завершального), із залученням студентів до активної самостійної позааудиторної діяльності полікультурного спрямування.

На I етапі – підготовчому (1 курс), мета якого полягає у “введенні” студентів у спеціальність “Соціальна педагогіка”, усвідомленні мети та формуванні мотивації до здійснення професійної діяльності в полікультурному суспільстві полікультурна освіта реалізується в межах викладання нормативних дисциплін навчального плану: “Вступ до спеціальності”, “Людина в сучасному соціумі”, “Історія України”, “Етнопедагогіка”, “Іноземна мова”, проходження професійно-орієнтованої (безвідривної) практики та участі студентів у позааудиторній виховній діяльності. Це: ознайомлення студентів із сутністю полікультурності та особливостями існування полікультурного суспільства; формування вміння іншомовної комунікації через вивчення навчальної дисципліни “Іноземна мова (за професійним спрямуванням)”; виховання поваги до представників різних культур та їхньої культурної спадщини; розвиток ціннісних орієнтацій у багатокультурному суспільстві, толерантності, емпатійності.

На II етапі – основному (2-3 курс), мета якого полягає у формуванні в майбутніх соціальних педагогів здатностей здійснювати професійну діяльність у полікультурному суспільстві, відбувається ознайомлення майбутніх соціальних педагогів з різними гетерогенними групами та специфікою професійної діяльності з ними через вивчення таких навчальних дисциплін: “Філософія”, “Технології соціально-педагогічної роботи”, “Соціально-педагогічна робота в закладах освіти”, “Соціально-педагогічна робота в дошкільних навчальних закладах”, “Соціально-педагогічна робота в сфері дозвілля”; навчання методики соціально-педагогічної роботи з представниками різних гетерогенних груп через вивчення спецкурсу “Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві”; розвиток у студентів самооцінки теоретичної підготовки, практичної й науково-пошукової полікультурної діяльності; здійснення педагогічної підтримки самостійного оволодіння інформацією в галузі полікультурності.

Метою III – завершального етапу (4 курс) – є широке застосування полікультурних знань, умінь і навичок у самостійній роботі студентів у багатокультурному середовищі. Це підсумковий етап, на якому відбувається оцінка та переоцінка поглядів, підходів до видів роботи полікультурного спрямування, завершується базова професійна освіта й певний етап полікультурної. На цьому етапі виконуються такі завдання: створення умов для перетворення полікультурності в галузь наукового пошуку майбутніх соціальних педагогів через здійснення дослідницької діяльності та виконання кваліфікаційних робіт; сприяння систематизації полікультурних знань і умінь студентів та формування досвіду їхнього практичного застосування через вивчення таких навчальних дисциплін, як “Рекламно-інформаційні технології”, “Спеціалізовані служби в соціальній сфері”; проходження соціально-виховної та соціально-педагогічної практики; залучення до позанавчальної діяльності полікультурного спрямування; участь у спільній соціально-корисній роботі з представниками гетерогенних груп; формування об’єктивної оцінки та самооцінки полікультурної діяльності студентів.

У результаті роботи з реалізації полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у студентів простежується визнання універсальності основних прав людини будь-якої національності, поваги до людської гідності та свободи, незалежно від її національної приналежності, віросповідання, прийняття соціальної, культурної, релігійної різноманітності суспільства; усвідомлення важливості громадянського діалогу в полікультурному суспільстві; заперечення ксенофобії та дискримінації; визнання побудови міжетнічної комунікації на основі принципу толерантності; переваги конструктивного розв'язання міжетнічних конфліктів тощо.

У майбутніх соціальних педагогів сформовані особистісні здатності, які виражаються певними психологічними якостями й уможливають здійснення професійної діяльності в полікультурному соціумі; система знань про етнічну, культурну, конфесійну багатоманітність України та регіону, в якому вони працюватимуть, моральні норми та необхідність їх дотримання у власному житті; про особливості соціально-педагогічної роботи в поліетнічному суспільстві та володіння спеціальними технологіями її здійснення; здатності до розв'язання професійних завдань при взаємодії з представниками різних етнічних груп, що забезпечують дотримання соціальних норм і правил поведінки в полікультурному суспільстві, досвіду позитивної взаємодії з представниками різних культур і реалізується через комплекс складних загальноінформаційних, дослідницьких умінь, умінь критично мислити, вести діалог, розв'язувати проблеми й конфлікти; здатності до самоаналізу й самооцінки професійних дій у полікультурному просторі (уміння критично аналізувати власні дії, конкретну соціальну ситуацію в умовах багатокультурності та приймати обґрунтоване рішення). Це свідчить про сформованість полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів загалом та кожного її компонента зокрема.

Динаміка сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів подана в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів (%)

Рівні Групи	Високий		Оптимальний		Стандартний		Початковий	
	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.	Конст.	Контр.
ЕГ 1	3,1	4,1	12,2	43,9	52	51	32,7	1
КГ 1	2,9	3	13,7	14,1	51	50,5	32,4	30,6
ЕГ 2	4,8	3,8	16,3	52,9	46,2	39,5	32,7	3,8
КГ 2	3,7	3,9	18,3	19	40,4	42	37,6	35,1
ЕГ 3	5,3	7,1	16,8	46	44,2	44,2	33,7	2,7
КГ 3	4,3	4,3	21,4	23	45,3	45,7	29	27
ЕГ 4	4,2	10,4	12,5	44,8	50	41,7	33,3	3,1
КГ 4	3,9	4	12,7	13,9	49	52	34,4	30,1
ЕГ 5	4,2	10,5	16,1	44,1	44,9	43,2	34,8	2,5
КГ 5	3,6	3,6	15,3	16,7	52,3	53,7	28,8	26
ЕГ 6	4,3	12,2	15,7	40,9	49,6	43,5	30,4	3,4
КГ 6	2,9	3,1	17,5	18,2	58,3	58,5	21,3	20,2

Дані таблиці 1 ілюструють позитивні кількісні зміни в рівнях сформованості полікультурної компетентності студентів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка, які навчалися за експериментальною програмою. Так, приріст сформованості високого рівня сформованості полікультурної компетентності в експериментальних групах склав 1 % (ЕГ 1), 1,8 % (ЕГ 3), 6,2 % (ЕГ 4), 6 % (ЕГ 5), 7,9 % (ЕГ 6), що в середньому становить 5,1 %. Приріст сформованості високого рівня сформованості полікультурної компетентності в контрольних групах склав 0,1 % (КГ 1), 0,2 % (КГ 2), 0 % (КГ 3), 0,1 % (КГ 4), 0 % (КГ 5), 0,2 % (КГ 6), що в середньому становить 0,1 %.

Приріст сформованості оптимального рівня сформованості полікультурної компетентності в експериментальних групах склав 31,7 % (ЕГ 1), 36,6 % (ЕГ 2), 29,2 % (ЕГ 3), 32,3 % (ЕГ 4), 28 % (ЕГ 5), 25,2 % (ЕГ 6), тоді як у контрольних групах цей приріст незначний: 0,4 % (КГ 1), 0,7 % (КГ 2), 1,6 % (КГ 3), 1,2 % (КГ 4), 1,4 % (КГ 5), 0,7 % (КГ 6). Певні зміни відбулися і зі стандартним рівнем сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Так, простежується його зменшення в експериментальних групах на 1 % (ЕГ 1), 6,7 % (ЕГ 2), 8,3 % (ЕГ 4), 1,7 % (ЕГ 5), 6,1 % (ЕГ 6), тоді як у контрольних групах його приріст склав у середньому 1,1 %.

Значно зменшилася кількість студентів експериментальних груп, які входили до груп з початковим рівнем сформованості полікультурної компетентності: на 31,7 % в ЕГ 1, 28,9 % – ЕГ 2, 31 % – ЕГ 3, 30,2 % – ЕГ 4, 32,3 % – ЕГ 5, 27 % – ЕГ 6. Простежується незначне зменшення кількості студентів контрольних груп, які входили до груп з початковим рівнем сформованості полікультурної компетентності: на 1,8 % у КГ 1, 2,5 % – КГ 2, 2 % – КГ 3, 4,3 % – КГ 4, 2,8 % – КГ 5, 1,1 % – КГ 6, що в середньому становить 2,4 %.

Такі зміни можна пояснити тим, що після експериментального навчання, яке полягало в реалізації моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, відбувся перерозподіл респондентів експериментальних і контрольних груп. Зі значною перевагою в експериментальних групах, порівняно з контрольними, зменшився відсоток студентів, які входили до груп з початковим і стандартним рівнем сформованості полікультурної компетентності та збільшився щодо груп студентів з оптимальним і високим рівнем.

У дослідженні перевірено достовірність даних на констатувальному та контрольному етапах експерименту за допомогою статистичних методів (регресійний, кластерний і факторний аналізи).

Констатовано, що розроблені критерії й показники полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів дають повну й об'єктивну її оцінку й обрані правильно для визначення рівня її сформованості; полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів як підсистема педагогічної системи у вищій школі добре й наочно описується регресійною моделлю, що свідчить про правильно сконструйовану й реалізовану модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу; вибірка студентів (ЕГ 1-ЕГ 6, КГ 1-КГ 6) є репрезентативною; коефіцієнт кореляції та незалежна

експертна оцінка вказують на об'єктивність результатів, одержаних під час експерименту; порівняльний аналіз часткового коефіцієнту кореляції дозволив констатувати, що всі критерії полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів є самодостатніми й важливими, але для оцінки професійної полікультурно зорієнтованої діяльності майбутніх соціальних педагогів найвагомішими є особистісний, когнітивний та діяльнісно-поведінковий; щодо статистики система полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів є правильною, об'єктивною, доцільною й застосування її у вищому педагогічному навчальному закладі дає суттєві позитивні результати щодо формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Дані статистики Фішера підтвердили, що показники контрольного зрізу значно перевищують показники констатувального зрізу. За всіма параметрами відбулися статистично достовірні зміни рівня сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів, що дає підставу зробити висновок про високу ефективність системи полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів і, зокрема, запропонованих шляхів, змісту, методів, форм і засобів їхньої підготовки до роботи в багатокультурному суспільстві.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні запропоновано розв'язання проблеми полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів на основі її цілісного наукового аналізу, наукового обґрунтування теоретичних і методичних засад, розробленої й апробованої моделі та навчально-методичного забезпечення. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і дали змогу сформулювати висновки.

1. На основі вивчення філософської, етнопсихологічної, соціально-педагогічної літератури встановлено, що останнім часом поняття полікультурності в Україні та за кордоном набуває статусу міждисциплінарного теоретичного концепту, який залучено до наукового пошуку, що ведеться у філософських, соціальних, психолінгвістичних, мовознавчих, психолого-педагогічних та інших напрямках. Сьогодні полікультурність досліджується в контексті розв'язання проблеми національної ідентичності особистості, виховання етнічної толерантності, культури міжнаціонального спілкування, попередження міжетнічних конфліктів, подолання негативних етнічних стереотипів, попередження етнокультурної маргінальності тощо. Установлено пріоритет проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема, соціальних, до роботи в багатокультурному суспільстві.

Згідно з логікою наукового пізнання концептуальному осмисленню проблеми професійної підготовки фахівців в умовах конкретного соціального замовлення і з урахуванням соціокультурних передумов допомагають культурологічний, аксіологічний підходи (на рівні загальнофілософської методології). Загальнонауковий рівень детермінує специфіку полікультурної освіти майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі, тому концептуально її осмислити допомагають акультураційний, діалоговий, соціально-психологічний, феноменологічний, контекстуальний підходи. На рівні конкретно-наукової

методології теоретично обґрунтована та розроблена модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, яка відображає один із аспектів функціонування педагогічної системи вищого педагогічного навчального закладу – полікультурну освіту. Функціональність моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів забезпечується такими підходами до кожного її компонента: цільового – результативного компонентів – компетентнісний підхід; суб'єкт-суб'єктного компонента – особистісно зорієнтований; змістового, організаційного, технологічного компонентів – освітньо-просторовий, трансдисциплінарний, ситуативний підходи.

Зазначені підходи до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів реалізуються з дотриманням певних принципів (гуманізму, толерантності, культуродоцільності, діалогу та взаємодії культур, домінування проблемних культурознавчих завдань, етнопсихологізації, етнопедагогізації, полілінгвізму, персоніфікації, системності, конгруентності), на яких ґрунтується навчально-виховний процес вищого педагогічного навчального закладу.

2. На підставі аналізу світового та українського досвіду полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу встановлено, що в переважній більшості країн специфіку педагогічної освіти визначає наявна соціокультурна ситуація, однак спільними залишаються принципи полікультурної професійної підготовки педагогів: урахування в системі професійної підготовки соціального запиту на відповідний рівень кваліфікації фахівців, зокрема, у контексті полікультурної ситуації; введення в систему професійної підготовки педагога вивчення етнокультурного досвіду регіону й країни загалом; формування в процесі професійної підготовки полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Визначено актуальність і показано значущість спеціальної підготовки майбутнього соціального педагога до діяльності в полікультурному середовищі, зміст і методика якої в умовах вищого педагогічного навчального закладу лежать в основі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, що є компонентом їхньої професійної підготовки, спрямованим на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етногрупи, формування здатностей ефективно виконувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії з представниками різних культур.

Виявлено передумови запровадження полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в Україні: соціальне замовлення та зростання попиту на фахівців соціально-педагогічної сфери, здатних активно діяти в полікультурному суспільстві; наявність досвіду у сфері неофіційної освіти, але відсутність чіткої системи полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу; відсутність ґрунтовних наукових досліджень, присвячених розкриттю змісту та організації полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів.

Встановлено, що реалізація полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу здійснюється шляхом полікультурної спрямованості загальної мети навчально-виховного процесу та

завдань на кожному етапі роботи; конкретизації змістовного компонента професійної підготовки майбутнього соціального педагога з урахуванням специфіки діяльності в полікультурному середовищі; гармонізації міжетнічних стосунків між суб'єктами педагогічного процесу; застосування доцільних традиційних та інноваційних методів до полікультурної підготовки соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

3. Визначено, що полікультурна компетентність майбутнього соціального педагога – це інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі полікультурної освіти у ВНЗ та включає систему відповідних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, психічних властивостей, досвіду дотримання соціальних норм і правил поведінки, необхідних для буденного життя й професійної діяльності в сучасному багатокультурному суспільстві, і відображається в здатності ефективно розв'язувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії з представниками різних культур.

У структурі полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога наявні такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, який включає ціннісні орієнтації в полікультурному просторі, мотивацію на взаємостосунки з представниками іноетнічного населення; особистісний (особистісні здатності, що знаходять відображення в певних психологічних якостях), когнітивний компонент, що містить знання та вміння, пов'язані з полікультурністю, особливостями соціально-педагогічної роботи в поліетнічному суспільстві; діяльнісно-поведінковий як певна модель професійної взаємодії з представниками різних етнічних спільнот; комунікативний (здатність до іншомовної комунікації) і рефлексивний, що передбачає здатність до самоаналізу та самооцінки професійних дій у полікультурному просторі. Відповідно до кожного структурного компонента визначено критерії, показники й рівні її сформованості: мотиваційно-ціннісний, особистісний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, комунікативний, рефлексивний.

Доведено, що повноцінність і всебічність вираження представлених вище критеріїв та показників будуть служити ключем до визначення рівнів сформованості полікультурної компетентності майбутнього соціального педагога, а саме: високого, оптимального, стандартного та початкового.

У результаті проведених діагностичних заходів виявлено вихідний рівень сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Установлено, що досить високий відсоток респондентів складають групи з початковим рівнем сформованості полікультурної компетентності. Низькі показники щодо сформованості полікультурної компетентності на високому й оптимальному рівнях характерні для всіх експериментальних груп. Середні показники мають підгрупи студентів, віднесені до стандартного рівня сформованості полікультурної компетентності.

Результати констатувального етапу експерименту підтвердили необхідність здійснення цілеспрямованої полікультурної зорієнтованої роботи для формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів, що уможливить у майбутньому їхню професійну діяльність у багатокультурному суспільстві.

Одержані дані було враховано під час розробки концепції й моделі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів та її реалізації у вищих педагогічних навчальних закладах поліетнічних регіонів України.

4. Розроблено й науково обґрунтовано концепцію полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, яка включає положення: 1) полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів є підсистемою загальної педагогічної системи вищого педагогічного навчального закладу, що спрямовується на формування їхньої полікультурної компетентності; 2) полікультурна компетентність майбутніх соціальних педагогів – це інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що відображається в комплексі здатностей, які уможлиблюють ефективне розв'язання завдань професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії з представниками різних культур; 3) понятійний апарат концепції представлений поняттями, що характеризують контингент клієнтів, до роботи з якими передбачається підготовка майбутніх соціальних педагогів, сутність роботи, до якої передбачається підготовка, характер взаєностосунків та взаємодії всіх суб'єктів педагогічного процесу, методичний інструментарій полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів, інструменти діагностики проміжних і кінцевого результату підготовки, результат підготовки – сформованість полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів; 4) теоретичними основами полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів є фундаментальні положення філософії освіти, концепції культурної антропології, ролі етнічної ідентичності індивіда в міжетнічній взаємодії, управління культурним розмаїттям (транскультуралізм та культурний плюралізм), сучасні педагогічні концепції, теорія компетентнісного навчання, концептуальні положення теорії систем, теорії та методики професійної підготовки педагога, зокрема соціального.

5. Розроблено й теоретично обґрунтовано модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, яка дозволяє розкрити зміст концептуальних положень стосовно конкретних умов організації занять, доцільність вибору їхніх оптимальних форм, забезпечити раціональне співвідношення методів і засобів полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів. У моделі подані основні компоненти педагогічного процесу: цільовий, суб'єкт-суб'єктний, змістовий, організаційний, технологічний і результативний. Цільовий компонент моделі включає мету і завдання полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, суб'єкт-суб'єктний – суб'єктів навчально-виховного процесу в університеті та взаємозв'язки між ними, змістовий – зміст полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі, організаційний – етапи реалізації моделі на освітньо-кваліфікаційному рівні “бакалавр” (підготовчий, основний, завершальний), технологічний – методи, форми та засоби навчання й виховання.

Розроблено класифікацію методів навчання в контексті полікультурної освіти: інформаційно-ілюстративні (лекція, ілюстрація, відеометод), продуктивно-практичні (вправа, практична робота, ділова гра, диспут, дискусія, метод проєктів, крос-культурне моделювання, міжкультурний тренінг, розв'язання професійних полікультурно зорієнтованих ситуацій), науково-пошукові (написання курсових та

дипломних робіт, етнографічне дослідження), контрольно-рефлексивні (індивідуальне та фронтальне опитування, залік, іспит, контроль за допомогою комп'ютера, самоаналіз та самооцінка).

Установлено, що домінуючим методом навчання з позицій полікультурної освіти є розв'язання професійних полікультурно зорієнтованих ситуацій. На основі аналізу наукової літератури розроблено класифікацію професійних полікультурно зорієнтованих ситуацій, що ґрунтується на ідеї про те, що в процесі навчання майбутні соціальні педагоги занурюються в певну професійну ситуацію, пов'язану з розв'язанням полікультурних проблем клієнта або соціуму, де вони можуть знаходити практичне застосування своїх знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду згідно з функціями соціально-педагогічної діяльності. Ця класифікація містить ситуації: дослідження полікультурних явищ, проектування й прогнозування явищ у полікультурному суспільстві, організаційно-технологічні ситуації полікультурного спрямування, управління й контролю явищ у полікультурному суспільстві. Кожна професійна полікультурно зорієнтована ситуація має комплексний характер, тому що сприяє формуванню низки складних полікультурних умінь (здатностей) майбутнього соціального педагога, що в сукупності складають полікультурну компетентність.

Установлено, що організація полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у педагогічному університеті здійснюється відповідно до законодавчих, нормативних документів України та логіки й послідовності викладання дисциплін кожного циклу навчального плану напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка, згідно з етапами розробленої моделі (підготовчий (1 курс), основний (2-3 курс), завершальний (4 курс)), із залученням студентів до активної самостійної позааудиторної діяльності полікультурного спрямування.

Зміст полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, визначений на основі трансдисциплінарного підходу, полягає в синтезі полікультурних ресурсів дисциплін навчального плану напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” і містить знання щодо проблем полікультурності й сутності соціально-педагогічної діяльності в багатокультурному суспільстві з позиції різних наук. В інтегрованому вигляді відповідний матеріал подано в спеціально розробленому авторському спецкурсі “Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві” і відповідному навчальному посібнику.

З'ясовано, що процес навчання й виховання у вищій школі реалізують у межах цілісної системи організаційних форм і методів. Кожна форма розв'язує своє спеціальне завдання, але сукупність форм і методів навчання створює єдиний дидактичний комплекс, функціонування якого підпорядковане об'єктивним психолого-педагогічним закономірностям навчального процесу.

6. Експериментально перевірено ефективність системи полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у різних вищих педагогічних навчальних закладах поліетнічних регіонів України за допомогою статистичних методів (регресійний, кластерний і факторний аналізи). Установлено, що розроблені критерії й показники полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів дають повну й об'єктивну її оцінку й обрані правильно для визначення рівня її сформованості; полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів як підсистема загальної

педагогічної системи у вищому педагогічному навчальному закладі добре й наочно описується регресійною моделлю, що свідчить про правильно сконструйовану й реалізовану модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів; вибірка студентів (ЕГ 1-ЕГ 6, КГ 1-КГ 6) є репрезентативною; коефіцієнт кореляції та незалежна експертна оцінка вказують на об'єктивність результатів, одержаних під час експерименту; порівняльний аналіз часткового коефіцієнту кореляції дозволив констатувати, що всі критерії полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів є самодостатніми й важливими, але для оцінки професійної полікультурно зорієнтованої діяльності майбутніх соціальних педагогів найвагомішими є особистісний, когнітивний та діяльнісно-поведінковий.

Дані статистики Фішера підтвердили, що показники контрольного зрізу значно перевищують показники констатувального зрізу. Отже, результати експериментальної роботи, що набули якісного, статистичного й математичного підтвердження, об'єктивно засвідчили тенденцію позитивної динаміки формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

7. Розроблено ресурсне забезпечення полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі: методичні рекомендації щодо вивчення полікультурно зорієнтованих тем дисциплін навчального плану напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка; навчально-методичний комплекс дисципліни "Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві", яка входить до варіативної частини навчального плану, вивчається в 6 семестрі й спрямована на формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів; навчальний посібник "Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві"; включено полікультурно зорієнтовані завдання до програм практик на освітньо-кваліфікаційному рівні "бакалавр" і розроблено методичні рекомендації щодо їх виконання.

Надано рекомендації щодо запровадження полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів:

– розробникам галузевих і державних стандартів вищої освіти включити до Державного стандарту вищої освіти (галузь знань: 0101 Педагогічна освіта, напрям підготовки: 6.010106 Соціальна педагогіка) полікультурний компонент професійної підготовки фахівців шляхом: виділення в освітньо-кваліфікаційній характеристиці майбутніх соціальних педагогів полікультурної компетентності як однієї з ключових; визначення типових задач діяльності в полікультурному суспільстві та складних полікультурних умінь відповідно до виробничих функцій соціального педагога; передбачення в освітньо-професійній програмі підготовки соціальних педагогів у нормативній частині навчального плану (цикли соціально-гуманітарної, математичної та природничо-наукової, професійної та практичної підготовки) полікультурно зорієнтованих дисциплін або включення відповідних тем до наявних дисциплін, які мають полікультурний ресурс, та виділення у варіативній частині навчального плану дисциплін, які відображають сутність і зміст соціально-педагогічної діяльності в полікультурному суспільстві й сприяють формуванню полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів; включення до засобів діагностики якості вищої освіти студентів напряму підготовки 6.010106

Соціальна педагогіка професійних полікультурно зорієнтованих завдань;

– управлінням освіти і науки облдержадміністрації України ініціювати й підтримувати проведення у вищих педагогічних навчальних закладах позааудиторних заходів, спрямованих на вивчення та популяризацію культурних традицій українців і всіх національних спільнот, які проживають в Україні шляхом: організації регіональних культурно-дозвіллевих заходів полікультурного спрямування (фестивалі мов, культур тощо); проведення наукових етнографічних досліджень у поліетнічних регіонах України та регіональних конкурсів студентських наукових робіт із обов'язковим включенням полікультурної тематики; залучення студентів до соціально значущих полікультурно зорієнтованих заходів на рівні місцевих територіальних громад; проведення обласних оглядів студентської самодіяльності, у яких акцентувати увагу на регіональний полікультурний компонент;

– вищим педагогічним навчальним закладам і кафедрам соціальної педагогіки: забезпечувати співпрацю з різними соціокультурними інститутами регіону (центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, національні освітньо-культурні товариства, родини студентів тощо) і створювати сприятливий полікультурний освітній простір вищого педагогічного навчального закладу; виділити полікультурну складову в змісті варіативної частини професійної підготовки студентів напряму 6.010106 Соціальна педагогіка й ініціювати розробку на цій основі спецкурсів; здійснювати контроль над плануванням та управлінням самостійною роботою студентів, її творчим полікультурним спрямуванням; залучати майбутніх соціальних педагогів до науково-дослідницької діяльності з розв'язання проблем полікультурного суспільства; включати до змісту ознайомлювальних і виробничих практик завдань, пов'язаних із професійною діяльністю в багатокультурному суспільстві; гармонізувати в разі необхідності міжетнічні стосунки між суб'єктами педагогічного процесу; застосовувати доцільні активні та інтерактивні методи до полікультурної підготовки соціальних педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу; періодично здійснювати моніторинг рівнів сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів;

– організаторам перепідготовки та підвищення кваліфікації соціально-педагогічних кадрів включати до навчального плану перепідготовки та підвищення кваліфікації соціально-педагогічних кадрів полікультурно зорієнтовані дисципліни чи відповідні теми до наявних дисциплін; полікультурно зорієнтовану тематику науково-дослідницької роботи;

– авторам підручників і навчальних посібників для студентів вищих педагогічних навчальних закладів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка розкривати зміст і організацію соціально-педагогічної діяльності в багатокультурному суспільстві: у системі освіти (дошкільної, загальної, вищої), спеціалізованих соціальних службах, територіальній громаді тощо.

Викладені в дисертації результати дослідження не претендують на остаточне й вичерпне розв'язання порушеної проблеми. Її подальше зивчення може бути пов'язане з дослідженням різних аспектів полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів – гендерного, релігійного, мовного тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Гуренко О. І. Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів : теоретико-методичний аспект : [монографія] / О. І. Гуренко. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. – 588 с.
2. Гуренко О. І. Полікультурна компетентність / О. І. Гуренко // Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі : [колективна монографія] / К. Баханов, С. Баханова, О. Барнінець та ін.; [ред. К. Баханов]. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. – С. 88–93.
3. Гуренко О. І. Запровадження полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у сучасних соціокультурних умовах / О. І. Гуренко // Професійна підготовка соціального педагога : теоретико-практичний контекст : [колективна монографія] / О. Величко, О. Гуренко, Н. Захарова та ін. ; [ред. О. Гуренко]. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2013. – С. 68–102.
4. Гуренко О. І. Поликультурное образование будущих социальных педагогов : сущность, модель, пути реализации / О. И. Гуренко // Педагогические условия развития личности: теория и практика : [монография]; [ред. Е. И. Васенин, В. Соколова, Н. Н. Казиева]. – М. : Издательство Перо, 2013. – Кн. 2. – С. 160–169.

Посібники

5. Гуренко О. І. Абетка толерантності : [методич. посіб.] / О. І. Гуренко, В. О. Хіора. – Бердянськ : БДПУ, 2013. – 36 с.
6. Гуренко О. І. Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві : навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. І. Гуренко ; [ред. К. О. Баханов]. – Донецьк : Ландон-XXI, 2014. – 480 с. (Гриф МОНУ лист № 1/11–20843 від 31.12.2013 р.)

Статті у наукових фахових виданнях

7. Гуренко О. І. Професійна підготовка майбутніх педагогів до роботи в полікультурному середовищі / О. І. Гуренко // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2005. – Вип. 72. – С. 58–64.
8. Гуренко О. І. Теоретичні засади виховання культури міжнародного спілкування у студентської молоді / О. І. Гуренко // Вісник Київського міжнародного університету. Серія : Педагогічні науки. : [зб. наук. пр.]. – К. : КиМУ, 2006. – Вип. 8. – С. 81–90.
9. Гуренко О. І. Культура міжнародного виховання як один з пріоритетних напрямків полікультурної підготовки соціальних педагогів у контексті європейської інтеграції / О. І. Гуренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2006. – № 4. – С. 146–152.
10. Гуренко О. І. Соціальна робота у поліетнічному суспільстві / О. І. Гуренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 11 Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління : [зб. наук. пр.]. – К. : НПУ, 2007. – Вип. 5. (Частина I). – С. 133–137.

11. Гуренко О. І. Виховання дітей в умовах поліетнічного середовища / О. І. Гуренко // Гуманізація навчально-виховного процесу : [наук.-метод. зб.]. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2007. – С. 102–107.

12. Гуренко О. І. Підготовка майбутніх педагогів у контексті входження України до європейського освітнього простору / О. І. Гуренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. – Бердянськ : БДПУ, 2007. – № 3. – С. 73–78.

13. Гуренко О. І. Виховання етнічної толерантності та культури міжнародного спілкування у студентській молоді / О. І. Гуренко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія : [зб. ст.]. – Ялта : РВВКГУ, 2007. – Вип. 13. – Ч. II. – С. 36–43.

14. Гуренко О. І. Теоретичні засади виховання етнічної толерантності у студентів педагогічного університету / О. І. Гуренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : [зб. наук. пр.]. – К. – Кам'янець-Подільський : Інститут проблем виховання АПН України, 2007. – Вип. 10. – Книга II. – С. 458–465.

15. Гуренко О. І. Теоретико-методичні засади виховання етнічної толерантності в майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота : [зб. наук. пр.]. – Ужгород : УжНУ, 2008. – Вип. 14. – С. 36–39.

16. Гуренко О. І. Етнічна толерантність та методи її вивчення / О. І. Гуренко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія : [зб. ст.]. – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Вип. 19. – Ч. I. – С. 152–157.

17. Гуренко О. І. Полікультурна освіта в Україні: до сутності поняття / О. І. Гуренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2009. – №1. – С. 95–103.

18. Гуренко О. І. Проблема професійної підготовки майбутнього соціального педагога в сучасних соціокультурних умовах: полікультурний аспект // О. І. Гуренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2009. – № 4. – С. 153–161.

19. Гуренко О. І. Виховання дітей дошкільного віку в сучасних соціокультурних умовах: полікультурний аспект / О. І. Гуренко // Вісник Глухівського державного педагогічного університету Серія : Педагогічні науки : [зб. наук. пр.]. – Глухів, 2010. – Вип. № 16. – С. 141–146.

20. Гуренко О. І. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з мігрантами та біженцями / О. І. Гуренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2011. – №4. – С. 104–111.

21. Гуренко О. І. Соціально-педагогічні технології у змісті полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика : [наук.-метод. журн.] – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, БО “ФСР”, ВГО “ЛСПУ”, 2012. – № 1. – С. 147–156.

22. Гуренко О. І. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до діяльності в полікультурному середовищі / О. І. Гуренко // Збірник наукових праць

Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 2. – С. 101–107.

23. Гуренко О. І. Запровадження трансдисциплінарного підходу до полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 3. – С. 66–72.

24. Гуренко О. І. Полікультурний ресурс професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Педагогічний дискурс : [зб. наук. пр.]. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип. 13. – С. 64–68.

25. Гуренко О. І. Реалізація полікультурного компонента у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : [зб. наук. пр.] – Х. : Українська інженерно-педагогічна академія, 2012. – Вип. 36. – С. 30–35.

26. Гуренко О. І. Особливості організації гурткової роботи позашкільних навчальних закладів з виховання культури міжетнічних стосунків / О. І. Гуренко, О. М. Величко // Педагогічна освіта : теорія і практика : [зб. наук. пр.]. – Кам'янець-Подільський : Видавець ІПІ Зловейко Д. Г., 2012. Вип. 12. – С. 478–483.

27. Гуренко О. І. Структурні компоненти полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2013. – № 2. – С. 54–62.

28. Гуренко О. І. Зміст роботи соціального педагога в контексті полікультурного виховання учнів загальноосвітньої школи / О. І. Гуренко // Гуманізація навчально-виховного процесу : [зб. наук. пр.] ; [ред. В. І. Сипченко]. – Спецвип. 13. – Ч. II. – Слов'янськ : ДДПУ, 2013. – С. 119–129.

29. Гуренко О. І. Філософський контекст полікультурної освіти / О. І. Гуренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : [зб. наук. пр.] ; [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 33 (86). – С. 132–138.

30. Гуренко О. І. Сутність полікультурної компетентності, критерії та рівні її сформованості у майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Вісник Запорізького національного університету : [зб. наук. пр.] (Педагогічні науки) ; [гол. ред. Г. В. Локарева] – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2013. – № 3 (21). – С. 157–166.

31. Гуренко О. І. Методологічні підходи до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – Мелітополь, 2014. – № 2 (13). – С. 31–38.

32. Гуренко О. І. Стан сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів: результати констатувального експерименту / О. І. Гуренко // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки : [зб. наук. пр.] – Вип. 3. – Бердянськ : БДПУ, 2014. – С. 69–76.

Статті в іноземних наукових фахових виданнях

33. Гуренко О. І. Воспитание этнической толерантности у учащейся молодежи : теоретический аспект / О. И. Гуренко // Вестник Таганрогского государственного педагогического института. Гуманитарные науки. – Таганрог : Изд-во Таганрогского пед. ин-та, 2007. – № 2. – С. 150–152.

34. Гуренко О. И. Теоретические основы воспитания этнической толерантности у детей подросткового возраста / О. И. Гуренко // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки : [научн. образоват. журн.]. – Ростов-на-Дону, 2007. – С. 108–114.

35. Баханов К. А. Воспитание толерантности у молодежи на этапе межпоколенческого перехода / К. А. Баханов, О. И. Гуренко // Известия Академии педагогических и социальных наук. – М. – Воронеж : Изд-во НПО “МОДЭК”, 2008. – Вып. XII. – Ч. I. – С. 503–509.

36. Баханов К. А. Принцип поликультурности как основа современной системы образования / К. А. Баханов, О. И. Гуренко // Новое в психолого-педагогических исследованиях: теоретические и практические проблемы психологии и педагогики. – М. : Изд-во НОУ ВПО Московского социального института, 2009. – № 2 (14). – С. 110–124.

37. Гуренко О. И. Поликультурное образование в полиэтничном социуме / О. И. Гуренко // Вестник Таганрогского государственного педагогического института. – Таганрог : Изд. центр Таганрогского пед. ин-та, 2009. – № 2. – С. 163–167.

38. Гуренко О. И. Социально-педагогический аспект воспитания культуры межнационального общения студенческой молодежи / О. И. Гуренко // Вестник Таганрогского государственного педагогического института. Гуманитарные науки. – Таганрог : Изд-во Таганрогского пед. ин-та, 2010. – № 2. – С. 221–226.

39. Gurenko O. Essence and structure of future social teachers' polycultural competence / Olga Gurenko // European Applied Sciences, November-December, 2013. – № 6. – P. 72–73.

Статті в наукових виданнях

40. Гуренко О. І. Етнічна толерантність як соціально-психологічне явище / О. І. Гуренко // Збірник наукових праць (Психологічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2007. – С. 5–9.

41. Гуренко О. І. Теоретичні основи полікультурної освіти / О. І. Гуренко // Науковий вісник Бердянського державного педагогічного університету (Гуманітарні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2008. – № 1. – С. 36–40.

42. Гуренко О. І. Зміст роботи соціальних служб з мігрантами та біженцями / О. І. Гуренко // Полікультурна освіта в Україні : історія, сучасність, перспективи : [зб. наук. пр.]; [укл. О. І. Гуренко]. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2013. – С. 82–92.

43. Гуренко О. І. Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів у зарубіжній теорії й практиці / О. І. Гуренко // Науковий огляд. – 2014. – № 6 (7). – С. 113–123.

Матеріали науково-практичних конференцій, тези доповідей

44. Гуренко О. І. Полікультурна підготовка майбутніх соціальних педагогів у контексті європейської інтеграції / О. І. Гуренко // Організація навчально-виховного процесу у вищій школі в світлі входження України в європейський освітній простір : [матер. всеукр. наук.-практ. конф.] ; (Бердянськ, Україна, 1–2 вересня 2006 р.). – Бердянськ : БДПУ, 2006. – С. 28–30.
45. Гуренко О. І. Проблема полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах входження України до європейського освітнього простору / О. І. Гуренко // Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності : [матер. всеукр. наук.-практ. конф.] ; (Мелітополь, Україна, 16–17 листопада, 2006 р.). – Мелітополь : МДПУ, 2006. – С. 208–211.
46. Гуренко О. І. Проблема виховання етнічної толерантності у підростаючого покоління : теоретичний аспект / О. І. Гуренко // Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону : [матер. міжнар. наук.-практ. конф.] ; (Ялта, АР Крим, Україна, 5–7 квітня 2007 р.). – Ялта : РВВКГУ, 2007. Вип. 3. – Ч. I. – С. 89–92.
47. Гуренко О. І. Запровадження компетентнісного підходу в професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів в умовах полікультурності / О. І. Гуренко // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : [матер. міжнар. наук.-практ. конф.] ; (Ялта, АР Крим, Україна, 22–23 вересня 2009 р.) : [зб. ст.] – Ялта : РВВКГУ, 2009. – Ч. 1. – С. 68–71.
48. Гуренко О. І. Компетентнісний підхід в полікультурній підготовці майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Запровадження компетентнісного підходу в навчання гуманітарних предметів : [матер. всеукр. наук.-практ. конф.] ; (Бердянськ, Україна, 26–27 травня 2009 р.). – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С. 36–43.
49. Гуренко О. І. Толерантність юного покоління як наукова проблема / О. І. Гуренко // Толерантність міжособистісних відносин учнівської і студентської молоді : [матер. всеукр. наук.-практ. конф.] ; (Бердянськ, Україна, 1 жовтня 2009 р.). – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С. 3–7.
50. Гуренко О. І. Поликультурное образование будущих социальных педагогов: практический аспект / О. И. Гуренко // [матер. междунар. науч.-практ. конф.] ; [отв. ред В. Р. Чагилов]. – Невинномысск : НГГТИ, 2010. – С. 122–128.
51. Гуренко О. І. Професійна підготовка майбутніх фахівців дошкільної сфери в умовах полікультурності / О. І. Гуренко // Теорія та практика оновлення сучасної дошкільної освіти : [матер. всеукр. наук.-практ. конф.] ; (Бердянськ, Україна, 16–17 вересня 2010 р.) ; [укладач І. Г. Улокаєва]. – Донецьк : Вид-во “Ноулідж”, 2010. – С. 198–202.
52. Гуренко О. І. Проблема полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у світлі Болонської системи / О. І. Гуренко // Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії : [матер. міжнар. наук.-практ. конф.] ; (Київ, Україна, 29 квітня 2011 р.) ; [укл. А. О. Ярошенко, Т. О. Голубенко]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 51–54.
53. Гуренко О. І. Модель полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Простір і час сучасної науки : [матер. восьмої міжнар. наук.-

практ. інтернет-конф.]; (Севастополь, АР Крим, Україна, 19-21 квітня 2012 р.). – К. : ТОВ “ТК Меганом”, 2012. – Ч. 3. – С. 45–47.

54. Гуренко О. И. Поликультурное образование будущих социальных педагогов как научная проблема / О. И. Гуренко // Актуальные вопросы современного образования : [матер. II междунар. науч. конф.]; (Ставрополь, Россия, апрель 2012 г.) – Ставрополь : Центр научного знания “Логос”, 2012. – С. 39–43.

55. Гуренко О. І. Шляхи реалізації основних засад полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Сучасна освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика : [матер. наук.-практ. конф.]; (Харків, Україна, 22 листопада 2012 р.); [ред. М. П. Васильєва]. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2012. – С. 32-33.

56. Гуренко О. І. Законодавчо-правові засади полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Професійна підготовка студентів – освітня складова суспільного розвитку : [матер. I міжнар. наук.-практ. конф.]; (Київ, Україна, 5 грудня 2012 р.); [ред. проф. І. М. Ковчина]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 24–25.

57. Гуренко О. И. Социально-педагогическое сопровождение детей-мигрантов в условиях детского сада / О. И. Гуренко // Дошкольное образование в XXI веке : [сб. матер. всерос. науч. конф. с международным участием]; (Уфа, Башкортостан, 26 апреля 2013 г.). – Уфа : Изд-во БГПУ, 2013. – С. 127–132.

58. Гуренко О. И. Поликультурное пространство вуза как воспитательная среда будущих социальных педагогов / О. И. Гуренко // Zbior raportow naukowych. “Wplyw badan naukowych”; (Польша, Быдгощ, 28–30 апреля 2013 г.). – Bydgoszcz : Sp. Z o.o. “Diamond trading tour”, 2013. – S. 42–45.

59. Гуренко О. И. Особенности социальной работы с мигрантами и беженцами / О. И. Гуренко // Социальная работа в России : тенденции и перспективы : [сб. матер. II междунар. науч.-практ. конф.]; (Таганрог, Россия). – Таганрог : Изд-ль А. Н. Ступин, 2013. – Часть 2 – С. 93–98.

60. Гуренко О. И. Поликультурное воспитание будущих социальных педагогов: теория и практика / О. И. Гуренко // Этнопедагогика : история и современность : [матер. междунар. науч.-практ. конф.]; (Мозырь, Беларусь, 17–18 октября 2013 г.) / УО МГПУ им. И. П. Шамякина; [редкол. : В. С. Болбас и др.]. – Мозырь, 2013. – С. 191–193.

61. Гуренко О. И. Пути реализации поликультурного образования будущих социальных педагогов в условиях вуза / О. И. Гуренко // Педагогические традиции народов России и зарубежья : [матер. междунар. науч.-практ. конф.] (Россия, Ульяновск, 15-16 октября 2013 г.); [ред. Белухина Н. Н.]. – Ульяновск : УлГПУ, 2013. – С. 126–132.

62. Гуренко О. И. Внедрение спецкурса “Социально-педагогическая работа в поликультурном обществе как условие поликультурной подготовки будущих социальных педагогов” / О. И. Гуренко // Развитие социально-устойчивой инновационной среды непрерывного педагогического образования : [сб. матер. междунар. науч.-практ. конф.]; (Абакан, Россия, 15 ноября 2013 г.); [ред. Я. В. Макачук]. – Абакан : Издательство ФГБОУ ВПО “Хакасский государственный университет им. Н. Ф. Катанова”, 2013. – Т. 2. – С. 169–171.

63. Гуренко О. І. Основні підходи до полікультурної освіти / О. І. Гуренко // Сучасні проблеми підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах євроінтеграційного процесу : [матер. II міжнар. молод. наук.-практ. конф. (дистанційної)] ; (Україна, Київ, 4 грудня 2013 р.); [ред. проф. І. М. Ковчина]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 4–6.

64. Гуренко О. І. Роль позааудиторної роботи в полікультурному вихованні майбутніх соціальних педагогів / О. І. Гуренко // Професійна підготовка студентів соціально-педагогічної сфери – освітня складова суспільного розвитку : [матер. II міжнар. молодіжн. наук.-практ. конф. (дистанційної)] ; (Україна, Київ, 1 квітня 2014 р.) ; [ред. проф. І. М. Ковчина]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 9–11.

65. Гуренко О. І. Поликультурное образование будущих социальных педагогов и пути его реализации в условиях вуза / О. И. Гуренко // Инклюзивное образование : проблемы и перспективы : [сб. науч. тр. по матер. междунар. науч.-практ. конф. “Сетевое взаимодействие университетов с социальными партнерами в области инклюзивного образования : международный и региональный аспект”] ; (Великий Новгород, Россия, 19–21 мая 2014 г.) / [сост. Е. В. Иванов]. – Великий Новгород, 2014. – С. 83–92.

66. Гуренко О. І. Полікультурний простір вищого навчального закладу : сутність, структура, освітньо-виховні можливості / О. І. Гуренко // Гармонізація культурно-освітнього простору вищої школи : соціально-педагогічні аспекти : [матер. міжнар. наук.-практ. конф.]; (Україна, Мелітополь, 12–13 червня 2014 р.) / [ред. В. В. Молодиченко]. – Мелітополь : Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – С. 97–100.

67. Gurenko O. Multicultural education of future social teachers: practical context / Olga Gurenko // Zbiór raportów naukowych “Międzynarodowa konferencja naukowa wymiany osiągnięć naukowych” (Polska, Warszawa, 30.08.2014–31.08.2014). – Warszawa : Wydawca : Sp. Z o.o. “Diamond trading tour”, 2014. – P. 56–59.

68. Гуренко О. І. Социально-педагогические технологии поликультурного просвещения населения / О. И. Гуренко // Педагогика и психология как ресурс развития современного общества : [матер. междунар. науч.-практ. конф.]; (Россия, Рязань, 9–11 октября 2014 г.) ; [ред. Л. А. Байкова, Н. В. Евтешина, И. С. Исаева, Э. В. Самарина]. – Рязань, 2014. – С. 45–52.

69. Гуренко О. І. Запровадження системного підходу до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів // О. І. Гуренко // Теорія і практика соціального виховання : соціальна суб'єктивність, активність та відповідальність: [матер. наук.-практ. конф.] ; (Харків, Україна, 21 листопада 2014 р.); [ред. М. П. Васильєва]. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. – С. 34–35.

АНОТАЦІЇ

Гуренко О. І. Теоретичні і методичні засади полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

У результаті дослідження вперше розроблено та науково обґрунтовано систему полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів. З'ясовано концептуальні підходи до полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів та принципи, у площині яких вони реалізуються. Визначено шляхи реалізації полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі. Теоретично обґрунтовано сутність і результат полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, структуру полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Розроблено та науково обґрунтовано концепцію полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів. Розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів відповідно до визначених компонентів навчально-виховного процесу. Розроблено класифікації методів навчання в контексті полікультурної освіти та професійних полікультурно зорієнтованих ситуацій. Уточнено термінологічний апарат у контексті полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, критерії, показники та рівні сформованості полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Удосконалено зміст професійної освіти студентів напряму підготовки 6.010106 Соціальна педагогіка шляхом включення полікультурної компоненти.

Ключові слова: майбутні соціальні педагоги, полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів, полікультурна компетентність майбутніх соціальних педагогів, модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів.

Гуренко О. И. Теоретические и методические основы поликультурного образования будущих социальных педагогов. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2015.

В диссертации разработана и научно обоснована система поликультурного образования будущих социальных педагогов. Определены методологические подходы к поликультурному образованию: культурологический, аксиологический (на уровне общефилософской методологии), аккультурационный, диалоговый, социально-психологический, контекстуальный, феноменологический (на общенаучном уровне), образовательно-пространственный, системный, компетентностный, личностно-ориентированный, трансдисциплинарный, ситуативный (на уровне конкретно-научной методологии). Раскрыты принципы, в плоскости которых реализуются подходы к поликультурному образованию будущих социальных педагогов (гуманизма, толерантности, культуроцелесообразности, диалога и взаимодействия культур, доминирования проблемных культуроведческих заданий, этнопсихологизации, этнопедагогизации, полилингвизма, персонализации, системности, конгруэнтности). На основании изучения особенностей поликультурного образования будущих социальных педагогов в мировой и отечественной теории и практике определены предпосылки и пути его реализации в высших педагогических учебных заведениях Украины.

Раскрыта сущность поликультурной компетентности будущих социальных педагогов как интегративного качества личности будущего специалиста,

формирующегося в процессе поликультурного образования в вузе и включающее систему соответствующих знаний, умений, навыков, интересов, потребностей, мотивов, ценностей, психических свойств, опыт соблюдения социальных норм и правил поведения, необходимых для повседневной жизни и профессиональной деятельности в современном поликультурном обществе. Указанная компетентность отображена в комплексе способностей эффективно решать задачи профессиональной социально-педагогической деятельности на основе позитивного взаимодействия с представителями разных культур. В структуре поликультурной компетентности будущего социального педагога определены следующие компоненты: мотивационно-ценностный, личностный, когнитивный, деятельно-поведенческий, коммуникативный и рефлексивный. На основании критериев и их показателей определены уровни сформированности поликультурной компетентности будущих социальных педагогов (высокий, оптимальный, стандартный и начальный).

Разработано содержание поликультурного образования будущих социальных педагогов в высшей школе как в рамках самостоятельной учебной дисциплины «Социально-педагогическая работа в поликультурном обществе», так и в виде включений отдельных тем поликультурной направленности в дисциплинах циклов учебного плана подготовки специалистов направления 6.010106 Социальная педагогика, целесообразных для профессиональной подготовки социальных педагогов к работе в условиях многокультурности. Также созданы классификация методов обучения в контексте поликультурного образования: информационно-иллюстративные (лекция, иллюстрация, видеометод), продуктивно-практические (упражнение, практическая работа, деловая игра, диспут, дискуссия, метод проектов, кросс-культурное моделирование, межкультурный тренинг, профессиональная поликультурно ориентированная ситуация), научно-поисковые (написание курсовых и дипломных работ, этнографическое исследование), контрольно-рефлексивные (индивидуальный и фронтальный опрос, зачет, экзамен, контроль с помощью компьютера, самоанализ и самооценка); классификация профессиональных поликультурно ориентированных ситуаций (ситуации исследования поликультурных явлений, ситуации проектирования и прогнозирования явлений в поликультурном обществе, организационно-технологические ситуации поликультурной направленности, ситуации управления и контроля явлений в поликультурном обществе).

Разработана и научно обоснована концепция поликультурного образования будущих социальных педагогов.

Теоретически обоснована, разработана и экспериментально проверена модель поликультурного образования будущих социальных педагогов, в которой четко представлены основные компоненты учебно-воспитательного процесса: целевой, субъект-субъектный, содержательный, организационный, технологический и результативный. Все компоненты взаимосвязаны и образуют определенную педагогическую систему, в которой реализация общей цели (целевой компонент) посредством выполнения субъектами этого процесса (субъект-субъектный компонент) задач, определенных в содержательном компоненте на каждом этапе

учебно-воспитательной работы (организационный компонент), при условии соблюдения принципов и применения целесообразных форм, методов и приемов (технологический компонент) позволит получить конечный результат (результативный компонент) – сформированность поликультурной компетентности будущих социальных педагогов.

Уточнен терминологический аппарат в контексте поликультурного образования будущих социальных педагогов, критерии, показатели и уровни сформированности поликультурной компетентности будущих социальных педагогов.

Ключевые слова: будущие социальные педагоги, поликультурное образование будущих социальных педагогов, поликультурная компетентность будущих социальных педагогов, модель поликультурного образования будущих социальных педагогов, профессиональная подготовка будущих социальных педагогов.

Hurenko O. I. Theoretical and methodological principles of polycultural education of future social teachers. – Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific degree of the Doctor of pedagogical sciences in the speciality, 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kiev, 2015.

As a result of the study the system of polycultural education of future social workers was first developed and scientifically grounded. Conceptual approaches to multicultural education of future social workers and principles in the plane of which they are implemented were found out. The ways of realization of polycultural education of future social teachers in a higher pedagogical educational institution are determined. The essence and the result of polycultural education of future social workers, the structure of polycultural competence of social workers are theoretically grounded. The concept of polycultural education of future social workers is developed and scientifically grounded. The model of polycultural education of future social workers according to the specific components of the educational process is developed, theoretically grounded and experimentally tested.

The classification of teaching methods in the context of polycultural education and polycultural-oriented situations is developed. The terminology in the context of polycultural education of future social workers, the criteria, indicators and levels of polycultural competence of social workers are clarified. The content of vocational education of students after training direction 6.010106 Social pedagogy by incorporating of multicultural components is improved.

Keywords: future social teachers, polycultural education of future social teachers, polycultural competence of future social teachers, model of polycultural education of future social teachers, training of future social teachers.

**НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова**

100304328

Підписано до друку 28.05.2015 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 235

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.

(044) 239-30-26.

